

DOTKNIĘCI PRZEZ NIENAWIŚĆ, ZAPOMNIANI PRZEZ PRAWO

BRAK SPÓJNEGO SYSTEMU ZWALCZANIA PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI W POLSCE

AMNESTY INTERNATIONAL

Amnesty International jest ogólnoświatowym ruchem ponad 7 milionów sympatyków, członków i aktywistów z ponad 150 krajów i terytoriów działających na rzecz praw człowieka.

Naszym celem jest świat, w którym każdy człowiek mógł cieszyć się pełnią praw zagwarantowanych przez Powszechną Deklarację Praw Człowieka i w inne międzynarodowe instrumenty ochrony praw człowieka.

Jesteśmy organizacją niezależną od rządów, ideologii politycznych, interesów ekonomicznych i religii, finansowaną głównie ze składek członkowskich i z darowizn.

AMNESTY
INTERNATIONAL

Opublikowany w 2015 roku przez
Amnesty International Ltd
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom

© Amnesty International 2015

Indeks: EUR 37/2147/2015 English
Język oryginału: Angielski
Druk: Amnesty International, International Secretariat,
United Kingdom

Wszystkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przechowywanie i przesyłanie jakiejkolwiek części niniejszej publikacji jakąkolwiek techniką bez wcześniejszego uzyskania zgody wydawców jest zabronione.

Zdjęcie na okładce: Mural autorstwa Dariusza Paczkowskiego, artysty i działacza na rzecz praw człowieka, przedstawiający żywieckie mieszczki w tradycyjnych strojach na tle tęczy. Mural był wielokrotnie niszczony. 13 grudnia 2014 roku przed muralem Dariusz stał się celem homofobicznego ataku ze strony dwóch przechodzących mężczyzn.
© Dariusz Paczkowski

amnesty.org

SPIS TREŚCI

STRESZCZENIE RAPORTU 5

Metodologia 7

Uwagi terminologiczne 8

1. CIĄŻĄCY NA PAŃSTWACH OBOWIĄZEK ZWALCZANIA PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI 10

2. REAKCJA NA PRZESTĘPSTWA MOTYWOWANE NIENAWIŚCIĄ RASOWĄ LUB KSENOFOBIĄ 15

2.1 Ustawodawstwo dotyczące przestępstw motywowanych nienawiścią rasową lub ksenofobią 16

2.2 Dane dotyczące przestępstw z nienawiści 18

2.2.1 Niedoszacowana liczba przestępstw z nienawiści 19

2.3 ściganie przestępstw motywowanych nienawiścią rasową lub ksenofobią 21

2.4 Reakcja na przestępstwa motywowane nienawiścią rasową i ksenofobią w praktyce 23

3. LUKI W SYSTEMIE OCHRONY 29

3.1 Nowelizacja Kodeksu karnego 32

3.2 Przestępstwa z nienawiści motywowane homofobią i transfobią 34

3.2.1 Przestępstwa z nienawiści popełnianie przez funcjonariuszy publicznych 38

3.3 Przemoc wobec innych grup 40

3.3.1 Osoby z niepełnosprawnościami 41

3.3.2 Kobiety i dziewczynki 41

3.3.3 Osoby bezdomne 42

REKOMENDACJE 45

ZAŁĄCZNIK NR 1: PRZESTĘPSTWA Z NIENAWIŚCI – STANDARDY MIĘDZYNARODOWE 49

ZAŁĄCZNIK NR 2: PRZEPISY POLSKIEGO PRAWA KARNEGO 53

ZAŁĄCZNIK NR 3: OFICJALNE DANE DOTYCZĄCE PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI 55

ZAŁĄCZNIK NR 4: LISTA KONTROLNA AMNESTY INTERNATIONAL DOTYCZĄCA PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI 58

STRESZCZENIE RAPORTU

Co roku setki osób w Polsce stają się ofiarami pobicia, nękania i innych przestępstw wyłącznie z powodu tego, kim są, lub w związku z przynależnością do określonej grupy mniejszościowej. Takie przestępstwa motywowane nienawiścią („przestępstwa z nienawiści") stanowią formę dyskryminacji a zarazem jej kryminalny przejaw. Przestępstwa z nienawiści wywierają szkodliwy i długotrwały wpływ na ofiary i wspólnoty oraz wymagają spójnej i starannie przemyślanej reakcji ze strony polityków, a także funkcjonariuszy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości karnej.

Grażyna i jej rodzina stali się celem brutalnej napaści, do której doszło w Białymstoku. Przyczyną podpalenia ich mieszkania było pochodzenie etniczne jej zięcia Naresha – obywatela Indii. W rozmowie z Amnesty International kobieta powiedziała:

„We wrześniu 2013 r., po podpaleniu, jedna z moich córek przeprowadziła się do innego miasta, bo tu nie czuła się bezpiecznie... Nie jest jeszcze gotowa na powrót. Moja druga córka Ewa i jej mąż Naresh przenieśli się po wszystkim do Londynu... Chcieli tu mieszkać, ale okazało się to naprawdę trudne... Ja sama wciąż nie czuję się tu bezpiecznie, dwa lata po ataku."[1]

Choć w Polsce dokonał się istotny postęp w zwalczaniu przestępstw z nienawiści przeciwko niektórym grupom, inne kategorie osób zostały pozostawione bez jakiejkolwiek ochrony, czego skutkiem jest dwupoziomowy system oraz znacząca luka w prawie i praktyce zapewniania im ochrony. Polskie prawo karne wyraźnie ustanawia obowiązek ścigania i sądzenia przestępstw z nienawiści motywowanych przynależnością rasową, etniczną, narodową, polityczną oraz wyznaniem lub bezwyznaniowością. Przepisy karne nie ustanawiają jednak zasady, zgodnie z którą podstawą ścigania przestępstw z nienawiści byłby również wiek, niepełnosprawność, płeć, tożsamość płciowa, orientacja seksualna oraz status ekonomiczny lub społeczny osoby pokrzywdzonej.

Łukasz występuje jako *drag queen* i działa na rzecz osób LGBTI w Szczecinie – mieście, w którym w styczniu 2014 r. zamordowany został P., młody student, gej. Jak wyjaśnił Łukasz:

„Po tym morderstwie, osoby LGBTI zaczęły myśleć o własnym bezpieczeństwie, zwłaszcza w kontekście tego, że P. został zabity w centrum miasta... To mogło przydarzyć się każdemu... W czerwcu 2015 r. w mieście otwarto nowy klub gejowski, dostawaliśmy wówczas wiele zapytań o kwestie bezpieczeństwa, bo ludzie wciąż się bali".[2]

Zgodnie z międzynarodowymi i europejskimi normami dotyczącymi ochrony praw człowieka, wiek, niepełnosprawność, płeć, tożsamość płciowa, orientacja seksualna oraz status ekonomiczny i społeczny są cechami prawnie chronionymi. Innymi słowy, dyskryminacja z tych powodów jest tak samo niedopuszczalna, jak dyskryminacja ze względu na rasę, pochodzenie etniczne, wyznanie czy narodowość. Prawo powinno jednolicie traktować wszystkie przestępstwa, których motywem popełnienia są cechy prawnie chronione. Fakt odmiennego traktowania przez prawo polskie przestępstw z nienawiści popełnianych przeciwko określonym grupom sam w sobie stanowi dyskryminację, a to ze względu na brak obiektywnego uzasadnienia dla wprowadzenia takiego rozróżnienia.

[1] Wywiad z Grażyną, 30 kwietnia 2015 r.

[2] Wywiad z Łukaszem, 25 kwietnia 2015 r.

Ta luka w prawie niesie ze sobą różnorodne konsekwencje. Polska ustanowiła instytucjonalne mechanizmy przeciwdziałania przemocy na tle rasistowskim i ksenofobicznym oraz nawoływania do nienawiści rasowej i ksenofobicznej, które obejmują m.in. wyspecjalizowanych prokuratorów i koordynatorów działających w jednostkach policji. Bez względu na nieprawidłowości dotyczące wdrażania przepisów prawa, stanowi to oznakę istotnego postępu. Nie zmienia to jednak faktu, że odpowiednim organom nie przysługują kompetencje do działania w obszarze pozostałych przestępstw z nienawiści, w tym przestępstw o podłożu homofobicznym i transfobicznym. Co więcej, władze nie zbierają w systematyczny sposób oficjalnych danych na temat przestępstw homofobicznych i transfobicznych czy przestępstw z nienawiści, których ofiarą padają osoby z niepełnosprawnościami lub osoby bezdomne. Nie wiadomo tym samym jaka jest rzeczywista skala przestępstw z nienawiści popełnianych przeciwko takim grupom. To z kolei utrudnia opracowanie skutecznej polityki zapobiegania takim przestępstwom i ich karania. Wynikający stąd brak świadomości i wiedzy organów wymiaru sprawiedliwości na temat tego, jak właściwie reagować na wspomniane przestępstwa z nienawiści, wpływa negatywnie na możliwość dochodzenia przez osoby pokrzywdzone ochrony prawnej w sądzie.

„Sąd zapytał biegłego, czy użycie określenia „pedał" jest obraźliwe... Sędzia traktował to lekceważąco i prywatnie powiedział, że nie obraziłby się, gdyby go ktoś tak nazwał... Dla mnie ten komentarz był bardzo uwłaczający, a jednocześnie wiele mówi na temat ogólnego nastawienia... Ludzie nie mają oporów, bo wiedzą, że nie poniosą negatywnych konsekwencji w sytuacji użycia takich obraźliwych słów."

Wywiad przeprowadzony przez Amnesty International z Frankiem, który opisał, co wydarzyło się po tym, jak zgłosił homofobiczne przestępstwo na policję.[3]

Podobne luki istnieją również w prawie Unii Europejskiej (UE). O ile przepisy prawa unijnego (Decyzja ramowa UE 2008/913) nakazują uchwalenie przez kraje członkowskie ustawodawstwa zakazującego przemocy na tle rasowym i ksenofobicznym, brak jest obecnie obowiązujących przepisów, które zwalczałyby przemoc o charakterze dyskryminacyjnym wynikającą np. z niepełnosprawności, tożsamości płciowej czy orientacji seksualnej ofiary. Ponieważ państwa, w tym Polska, zobowiązane są do transponowania prawa unijnego do swoich wewnętrznych systemów prawnych, przyjęcie regulacji unijnych dotyczących zwalczania przestępstw z nienawiści motywowanych tymi oraz innymi okolicznościami usunęłoby lukę w krajowych mechanizmach ochrony.

Spójne i wyczerpujące normy prawnokarne stanowią kluczowy element każdej skutecznej strategii zapobiegania przestępstwom z nienawiści. W 2012 r. grupa posłów na Sejm wniosła inicjatywę ustawodawczą, której celem była nowelizacja ówcześnie obowiązującego Kodeksu karnego i rozszerzenie zakresu obowiązywania przepisów dotyczących przemocy o charakterze dyskryminacyjnym oraz nawoływania do nienawiści na inne prawnie chronione cechy, takie jak niepełnosprawność, tożsamość płciowa i orientacja seksualna.

Inicjatywa ta spotkała się z zaciekłym sprzeciwem ze strony niektórych środowisk politycznych i grup społecznych w Polsce. Ze szczególną niechęcią, której przejawem były dyskryminacyjne komentarze niektórych parlamentarzystów, spotkała się i wciąż spotyka się propozycja zapewnienia ochrony orientacji seksualnej i tożsamości płciowej. Przykładowo, 27 marca 2015 r. prasa doniosła,

[3] Wywiad z Frankiem, 21 kwietnia 2015 r.

że posłanka Krystyna Pawłowicz z Prawa i Sprawiedliwości skomentowała proponowaną nowelizację Kodeksu karnego oraz poparcie dla nowelizacji udzielone przez ówczesnego ministra sprawiedliwości w następujący sposób: "Ten rząd kontynuuje wprowadzanie chorej ideologii gender, polegającej na tym, że promuje się patologie seksualne".[4]

Działania na rzecz reformy Kodeksu karnego utknęły w martwym punkcie, pomimo wsparcia wyrażonego w marcu 2015 r. przez ówcześnie urzędującego ministra sprawiedliwości. W momencie opracowywania niniejszej publikacji (sierpień 2015), wydawało się mało prawdopodobnym, aby parlament uchwalił niezbędną nowelizację prawa przed wyborami zaplanowanymi na 25 października 2015 r. W takiej sytuacji, nowo wybrany rząd powinien niezwłocznie podjąć w zdeterminowany i bezkompromisowy sposób inicjatywę na rzecz uchwalenia całościowej regulacji prawnej dotyczącej przestępstw z nienawiści.

KLUCZOWE REKOMENDACJE:

Polski rząd powinien:

- przygotować i wnieść projekt nowelizacji Kodeksu karnego, która zagwarantuje, że wszelkie przestępstwa o charakterze dyskryminacyjnym, w tym popełniane ze względu na wiek, niepełnosprawność, płeć, tożsamość płciową, orientację seksualną oraz status społeczny lub ekonomiczny będą ścigane i sądzone jako przestępstwa z nienawiści.

Sejm i Senat powinny:

- dokonać nowelizacji Kodeksu karnego, która zagwarantuje, że wszelkie przestępstwa o charakterze dyskryminacyjnym, w tym popełniane ze względu na wiek, niepełnosprawność, płeć, tożsamość płciową, orientację seksualną oraz status społeczny lub ekonomiczny będą ścigane i sądzone jako przestępstwa z nienawiści.

Unia Europejska powinna:

- dokonać rewizji Decyzji ramowej nr 2008/913/WSiSW i zadbać o to, aby każdy zmieniony dokument stanowił, iż przestępstwa o charakterze dyskryminacyjnym popełniane ze względu na jakiekolwiek przesłanki, w tym wiek, niepełnosprawność, płeć, tożsamość płciową, orientację seksualną oraz status społeczny i ekonomiczny są ścigane i sądzone jako przestępstwa z nienawiści.

METODOLOGIA

Amnesty International zbadała omawianą tematykę w trakcie dwóch wizyt terenowych w Polsce, które odbyły się w marcu i kwietniu 2015 r. Delegaci Amnesty International odwiedzili Białystok, Łódź, Lublin, Szczecin, Warszawę, Wrocław i Żywiec. Spotkali się z przedstawicielami i przedstawicielkami 15 organizacji pozarządowych i grup wsparcia dla ofiar przestępstw z nienawiści oraz 25 ofiarami

[4] http://wpolityce.pl/polityka/238867-trzy-lata-wiezienia-za-obraze-dewiantow-seksualnych-resort-sprawiedliwosci-zainteresowany-zmiana-prawa, data dostępu: 6 lipca 2015 r.

domniemanych przestępstw z nienawiści lub ich prawnikami i prawniczkami. Odbyli również spotkania z 30 urzędnikami i urzędniczkami, w tym przedstawicielami i przedstawicielkami prokuratur rejonowych i okręgowych w Białymstoku i Łodzi, prokuratur rejonowych w Warszawie, Prokuratury Generalnej, Komendy Wojewódzkiej Policji w Łodzi, Komendy Głównej Policji w Warszawie, Zespołu ds. Ochrony Praw Człowieka działającego w Departamencie Kontroli, Skarg i Wniosków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, a także urzędnikami i urzędniczkami Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Biura Rzecznika Praw Obywatelskich.

Amnesty International zwróciła się z zapytaniem o możliwość zorganizowania spotkania w komendach wojewódzkich policji w Białymstoku i Wrocławiu oraz w warszawskiej Komendzie Stołecznej, ale nie otrzymała na nie pozytywnej odpowiedzi.

Wywiady półstrukturalne zostały przeprowadzone w języku polskim (były tłumaczone na język angielski i z tego języka), angielskim i francuskim. Urzędnicy i urzędniczki zostali wcześniej poinformowani o głównych tematach, które zostały poruszone podczas wywiadów. Ofiarom przestępstw z nienawiści przekazano zawczasu informacje o celu projektu i najważniejszych zasadach etycznych leżących u podstaw badań Amnesty International.

Do badania włączono 14 spraw dotyczących domniemanych przestępstw z nienawiści. W przypadku siedmiu z nich zarzucane czyny zostały popełnione wobec uchodźców, osób ubiegających się o ochronę tymczasową i migrantów. Jedna ze spraw dotyczyła mężczyzny, który promował żydowską kulturę i historię. Cztery dotyczyły mężczyzn, którzy są gejemi bądź osobami biseksualnymi albo zostali uznani za takie osoby. W dwóch sprawach ofiarami były osoby bezdomne. W trzech sprawach informacje dotyczące postępowania zostały zgromadzone na podstawie oceny akt sądowych. Sprawy te ukazują konkretne obawy dotyczące wpływu przestępstw z nienawiści na ofiary, reakcji władz na przestępstwa motywowane nienawiścią rasową lub ksenofobią, a także konsekwencje luk w Kodeksie karnym dotyczących przestępstw z nienawiści popełnianych ze względu na przesłanki inne niż rasa, pochodzenie etniczne, wyznanie, bezwyznaniowość czy narodowość ofiary. Analiza tych spraw nie ma na celu określenia trendów ilościowych dotyczących przestępstw z nienawiści popełnianych w Polsce.

W przypadku niektórych spraw wspomnianych w niniejszym opracowaniu nazwiska i pozostałe dane osobowe uczestników i uczestniczek wywiadów nie zostały ujawnione bądź też zostały zmienione, zgodnie ze świadomie wyrażonymi preferencjami tych osób.

UWAGI TERMINOLOGICZNE

Polskie prawo karne zawiera przepisy dotyczące przestępstw popełnianych ze względu na rasę, tożsamość etniczną, wyznanie, bezwyznaniowość, narodowość i przynależność polityczną ofiary. W niniejszym raporcie przestępstwa te są czasami określane jako „**przestępstwa motywowane nienawiścią rasową lub ksenofobią”.**

Polskie prawo karne zawiera również przepisy dotyczące „**publicznego nawoływania do przemocy i nienawiści**”. Ten rodzaj przestępstw jest czasami określany przez władze bądź inne organizacje społeczeństwa obywatelskiego mianem „**mowy nienawiści**” (z ang. *hate speech*). Nawiązując do artykułu 20 ust. 2 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP) Amnesty International posługuje się określeniem „**popieranie nienawiści stanowiące podżeganie do dyskryminacji, wrogości lub gwałtu** (przemocy)” i które jest węziej interpretowane niż „publiczne nawoływanie do przemocy i nienawiści”.

Określenie **„przemoc o charakterze dyskryminacyjnym”** odnosi się do wszelkich aktów przemocy skierowanych przeciwko osobom, społecznościom bądź mieniu ze względu na ich przynależność bądź powiązania z grupą definiowaną za pomocą cech chronionych, takich jak niepełnosprawność, rasa czy orientacja seksualna; dyskryminacja na podstawie takich cech jest zakazana na mocy dotyczących ochrony praw człowieka norm prawa międzynarodowego.

1. CIĄŻĄCY NA PAŃSTWACH OBOWIĄZEK ZWALCZANIA PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

„Konieczność przeprowadzenia rzetelnego śledztwa w przedmiocie dyskryminacji w związku z napaścią, do której doszło w trakcie marszu [...]była niezbędna, biorąc pod uwagę – z jednej strony – wrogość wobec społeczności LGBT oraz – z drugiej strony – w świetle jawnie homofobicznej mowy nienawiści używanej przez napastników w trakcie incydentu. Zdaniem Trybunału, w sytuacji braku takiego jednoznacznie surowego podejścia ze strony organów ochrony porządku publicznego, przestępstwa motywowane uprzedzeniami byłyby niewątpliwie traktowane na równi ze zwykłymi sprawami, w których brak jest takiego podtekstu, a wynikająca z takiego stanu rzeczy obojętność byłaby równoznaczna z oficjalnym bądź cichym przyzwoleniem na popełnianie przestępstw z nienawiści."

Europejski Trybunał Praw Człowieka, *Identoba i Inni przeciwko Gruzji*[5]

Przestępstwa z nienawiści to przestępstwa popełniane przeciwko osobom z powodu ich faktycznej bądź subiektywnie postrzeganej tożsamości bądź przynależności do grupy definiowanej ze względu na takie cechy, jak niepełnosprawność, pochodzenie etniczne, tożsamość płciowa, rasa, orientacja

[5]Europejski Trybunał Praw Człowieka, *Identoba i Inni przeciwko Gruzji* (skarga nr 73135/12), 12 maja 2015.

seksualna oraz status społeczny lub ekonomiczny. Stanowią one formę dyskryminacji, ponieważ wybór ofiary jest dokonywany ze względu na jej cechy osobiste, które stanowią przesłanki udzielenia ochrony na mocy dotyczących ochrony praw człowieka norm prawa międzynarodowego (zob. Załącznik nr 1 zawierający szczegółowy wykaz międzynarodowych standardów dotyczących przestępstw z nienawiści).

Przestępstwa z nienawiści wywierają szkodliwy i często długotrwały wpływ na ofiary i społeczności. Najczęściej trwale zakłócają codzienne życie ofiar, a powodowane przez nie poczucie braku bezpieczeństwa może dotknąć całe społeczności. Zgodnie z prawem międzynarodowym i europejskim władze muszą zrobić wszystko, co w ich mocy, aby zapobiegać popełnianiu tych przestępstw. Obowiązek ten wynika z pozytywnego zobowiązania państw do ochrony wszystkich osób przed dyskryminacją, zarówno ze strony funkcjonariuszy publicznych, jak i podmiotów niepublicznych (osób prywatnych lub grup). Oznacza to, że państwa muszą zagwarantować, że ich urzędnicy i urzędniczki przestrzegają przysługującego wszystkim prawa do niedyskryminującego traktowania, a także, że muszą ustanowić skuteczne ramy prawne i polityczne służące zapewnieniu wszystkim osobom efektywnej ochrony przed dyskryminacją ze strony osób prywatnych.[6]

Konkretne działania, które rządy muszą podejmować i wdrażać w celu ochrony wolności od dyskryminacji oraz zapobiegania przestępstwom z nienawiści, mogą różnić się między sobą w zależności od określonych wyzwań i innych istotnych okoliczności dotyczących danego kraju. Niemniej jednak, powinny one obejmować co najmniej:[7]

- przepisy prawa karnego zawierające otwartą listę przesłanek, uwzględniającą cechy podlegające ochronie na mocy międzynarodowego prawa dotyczącego ochrony praw człowieka – oraz wyszczególniające co najmniej wiek, niepełnosprawność, pochodzenie etniczne, płeć, tożsamość płciową, rasę, wyznanie, orientację seksualną, a także status społeczny i ekonomiczny – które stanowiłyby przesłankę ścigania przestępstw jako przestępstw z nienawiści;

- szczegółowe wytyczne przeznaczone dla policji i organów prokuratury, które mają zapewnić podejmowanie przez nie wszystkich koniecznych działań w celu ujawnienia motywu dyskryminacyjnego dotyczącego danego przestępstwa;

- wyposażenie policji i struktur prokuratorskich w umiejętności niezbędne do ścigania przestępstw z nienawiści;

---

[6]W Komentarzu Ogólnym nr 28 dotyczącym dyskryminacji ze względu na płeć, Komitet Praw Człowieka – organ odpowiedzialny za monitorowanie realizacji Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP) – podkreślił, że: „Z uprawnienia do równości wobec prawa oraz do wolności od dyskryminacji, chronionego przez artykuł 26, wynika nałożenie na państwa obowiązku przeciwstawiania się dyskryminacji ze strony podmiotów zarówno prywatnych, jak i publicznych, we wszystkich obszarach". Komentarz Ogólny nr 28: Równość praw mężczyzn i kobiet (artykuł 3), ust. 31 http://www1.umn.edu/humanrts/gencomm/hrcom28.htm, data dostępu 6 lipca 2015 r.

[7]Bardziej szczegółowy wykaz środków, które państwa powinny podejmować w celu przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści znaleźć można w Załączniku nr 4: Lista kontrolna Amnesty International dotycząca przestępstw z nienawiści.

- ilekroć uprawdopodobnione zostanie istnienie motywu dyskryminacyjnego związanego z przestępstwem, motyw ten powinien być również należycie uwzględniony przez sądy na etapie wyrokowania;

- długoterminową politykę walki z dyskryminacją i przestępstwami z nienawiści – taka polityka powinna również uwzględniać konkretne działania w zakresie edukacji publicznej i inne środki służące zwalczaniu stereotypów i uprzedzeń, które mogą sprzyjać popełnianiu przestępstw z nienawiści;

- gromadzenie danych dotyczących przestępstw z nienawiści z podziałem na konkretny motyw ich popełnienia; umożliwi to dokonanie oceny skuteczności polityki antydyskryminacyjnej prowadzonej w celu zapewnienia ochrony poszczególnym grupom, a także określenie nowych założeń takiej polityki i dodatkowych środków, jakie należy wdrożyć;

- gwarancje ochrony praw pokrzywdzonych (ofiar) i świadków, które powinny obejmować usługi wsparcia, w tym poradnictwo i – w miarę potrzeby – działania ochronne, a także dostęp ofiar do środków ochrony prawnej;

- dokładnie i skutecznie prowadzone postępowania przygotowawcze służące wyjaśnieniu przestępstw, których domniemanym motywem była dyskryminacja; oraz

- jednoznaczne potępienie przestępstw z nienawiści przez władze publiczne.

Polskie władze opracowały system zwalczania przestępstw motywowanych nienawiścią rasową lub ksenofobią. Obejmuje on przepisy karne dotyczące przemocy na tle rasowym oraz wyspecjalizowane struktury policyjne i prokuratorskie, których zadaniem jest ściganie tego typu przestępstw z nienawiści oraz gromadzenie niektórych danych (zob. Rozdział 2). Jednakże w prawie polskim istnieją istotne luki dotyczące innych typów przestępstw z nienawiści, w tym popełnianych ze względu na niepełnosprawność, tożsamość płciową, orientację seksualną oraz status społeczny lub ekonomiczny ofiary (zob. Rozdział 3).

LUKI W PRAWIE UNIJNYM

Unijne akty prawa regulujące zwalczanie przestępstw z nienawiści są nieliczne, a ich zakres stosowania węższy niż ochrona przed dyskryminacją wymagana na mocy pierwotnego prawa UE (traktatów) oraz międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka.

Celem Decyzji ramowej 2008/913/WSiSW przyjętej w 2008 r. jest zwalczanie rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnokarnych. Artykuł 4 wspomnianej Decyzji ramowej, odnoszący się do przestępstw popełnianych z pobudek rasistowskich lub ksenofobicznych, dotyczy wyłącznie kar i nakłada na państwa członkowskie obowiązek uznania takich pobudek za okoliczność obciążającą, albo też umożliwienia sądom uwzględnienia ich przy ustalaniu wymiaru kary. Takie skoncentrowanie uwagi wyłącznie na karach nie uwzględnia wymogów wynikających z europejskich norm ochrony praw człowieka[8], które zobowiązują władze do podejmowania wszelkich stosownych kroków, w szczególności na etapie postępowania przygotowawczego, w celu ujawnienia ksenofobicznego czy rasistowskiego motywu popełnienia przestępstw z nienawiści. Co za tym idzie, transpozycja Decyzji ramowej, a przede wszystkim jej artykułu 4 dotyczącego

[8] Zob. Załącznik nr 1: Przestępstwa z nienawiści: właściwe standardy międzynarodowe, wyjaśnianie przestępstw z nienawiści.

przestępstw z nienawiści do systemów prawa krajowego, sama w sobie nie gwarantuje, że w ramach systemu wymiaru sprawiedliwości karnej władze podejmą w praktyce wszystkie niezbędne działania w celu reagowania na takie przestępstwa.[9]

Co więcej, Decyzja ramowa nie mówi o tym, że należy ścigać jako przestępstwa z nienawiści przestępstwa popełnione z jakichkolwiek innych pobudek dyskryminacyjnych.[10]

Podczas spotkań z Amnesty International urzędnicy unijni podkreślali, że kompetencje UE w obszarze wymiaru sprawiedliwości karnej ograniczone są do tematyki rasizmu i ksenofobii. Wskazywali oni na artykuł 67 ust. 3 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), który stanowi że „Unia dokłada starań, aby zapewnić wysoki poziom bezpieczeństwa za pomocą środków zapobiegających przestępczości, rasizmowi i ksenofobii oraz zwalczających te zjawiska". Jak wyjaśniali, mało prawdopodobne jest, aby Komisja Europejska zaproponowała nowelizację Decyzji ramowej, która rozszerzyłaby jej zakres na pozostałe przesłanki dyskryminacji.[11]

Unia Europejska posiada jednak kompetencje w obszarze zwalczania dyskryminacji, w tym ze względu na wiek, niepełnosprawność czy orientacją seksualną.

Artykuł 21 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej zakazuje wszelkiej dyskryminacji ze względu na przesłanki, których przykładowe wyliczenie zawarte zostało w tym przepisie, w tym ze względu na niepełnosprawność, orientację seksualną i pochodzenie społeczne. Od 2009 r. norma ta obowiązuje instytucje i organy UE, oraz państwa członkowskie implementujące prawo unijne.

Artykuł 19 TFUE ustanawia podstawę prawną dla przyjmowania przez Radę Unii Europejskiej mechanizmów w celu zwalczania wszelkiej dyskryminacji ze względu na wiek, niepełnosprawność, rasę lub pochodzenie etniczne, płeć, religię, światopogląd lub orientację seksualną. Na podstawie artykułu 19 Traktatu, Unia Europejska uchwaliła prawo wtórne (dyrektywy), których celem jest zwalczanie dyskryminacji.[12] Przyjęcie tych dyrektyw skutkowało ustanowieniem

---

[9] Zob. Amnesty International, *Missing the point: lack of adequate investigation of hate crimes in Bulgaria* (indeks 15/001/2015), publikacja dostępna pod adresem http://www.amnesty.eu/en/news/statements-reports/eu/missing-the-point-lack-of-adequate-investigation-of-hate-crimes-in-bulgaria-0790/#.VZUVUflViko.

10 Artykuł 4 decyzji ramowej odnosi się do „motywacji rasistowskiej i ksenofobicznej". Inne zapisy, w tym artykuł 1 do „przestępstw o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym", w tym nawoływanie do przemocy i nienawiści z powodu rasy, koloru skóry, religii, pochodzenia narodowego i etnicznego http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913&from=EN

Więcej informacji znaleźć można w dokumencie przedłożonym przez Amnesty International Komisji Europejskiej i Radzie Unii Europejskiej w przedmiocie Decyzji ramowej w sprawie rasizmu i ksenofobii (Decyzja ramowa Rady 2008/913/WSiSW) (indeks IOR 52/001/2013), dostępnym pod adresem http://www.amnesty.eu/content/assets/Doc2013/AI_submission_EU_FD_racism_and_xenophobia_final_approved.pdf.

[11] Spotkanie z urzędnikami Dyrekcji Generalnej ds. Sprawiedliwości i Konsumentów, 5 marca 2015 r.

[12] Dyrektywa Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne; Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy; Dyrektywa Rady 2004/113/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług; oraz Dyrektywa 2006/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans

ochrony przed dyskryminacją ze względu na wiek, niepełnosprawność czy orientację seksualną w obszarze prawa zatrudnienia i pracy. Wiele krajów europejskich, między innymi Polska, wykonało swoje zobowiązania wynikające z prawa unijnego i uchwaliło przepisy prawa krajowego chroniące członków i członkinie grup o podanych wyżej charakterystykach na rynku pracy. Unia Europejska powinna skorzystać z tych kompetencji do zwalczania przestępstw z nienawiści popełnianych z pobudek innych niż rasizm i ksenofobia, które stanowią formę dyskryminacji.

---

oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy.

2. REAKCJA NA PRZESTĘPSTWA MOTYWOWANE NIENAWIŚCIĄ RASOWĄ LUB KSENOFOBIĄ

„Zostałem pobity z powodu rasizmu... Oprócz słów, których używali napastnicy, czarnoskóre osoby takie jak ja doświadczają rasizmu każdego dnia... Wyzywają nas np. w komunikacji miejskiej... Dlatego wychodząc gdzieś wieczorem, wolimy wziąć taksówkę".

Christian, młody czarnoskóry student, 23 kwietnia 2015 r.

Christian, młody student pochodzący z Afryki Subsaharyjskiej, mieszka w Polsce od listopada 2013 roku. 12 sierpnia 2014 r. został zaatakowany w nocnym klubie w centrum Łodzi, a okoliczności tego zajścia wskazują, że było to przestępstwo z nienawiści na tle rasowym. Tak opowiadał Amnesty International o tym, co się wydarzyło:

„Wszedłem do klubu i zszedłem na dół, żeby poszukać moich przyjaciół w piwnicy, gdzie było też miejsce do tańczenia. Ponieważ ich nie widziałem, wróciłem na górę, żeby do nich zadzwonić. Spotkałem Polaka, który zaczął ze mną rozmawiać. Zapytał, czy go pamiętam. Nigdy wcześniej go nie spotkałem. Potem zaproponował, żebyśmy poszli porozmawiać do toalety, ale ja nie chciałem. Powiedziałem, że możemy porozmawiać na zewnątrz. Wciągnął mnie do najbliższej toalety, wtedy pojawiło się tam co najmniej pięciu innych... Wszyscy na mnie naskoczyli, bili mnie i kopali. Używali rasistowskiego języka, w tym takich określeń jak «czarnuch», «małpa», jak również sloganów w stylu «Polska dla Polaków». W pewnym momencie zdołałem uciec. Poszedłem poszukać ochroniarzy, chciałem poprosić o pomoc. Powiedzieli, że mi nie pomogą, że nie będą bronili małpy. Wyszedłem na zewnątrz i spotkałem dziewczynę, która zadzwoniła na policję. Pojawił się jeden policjant, a potem wezwał innych. Przyjechało więcej funkcjonariuszy, weszli do klubu i aresztowali napastników."[13]

[13] W momencie opracowywania niniejszej publikacji (siepień 2015), nikomu nie postawiono zarzutów. Śledczy w dalszym ciągu sprawdzali alibi przedstawione przez podejrzanego o pobicie Christiana. Zdaniem prawnika Christiana policja zaklasyfikowała napaść na niego jako pobicie skutkujące uszczerbkiem na zdrowiu (przestępstwo z art. 158 Kodeksu karnego), natomiast wypowiedzi ochroniarzy uznane zostały za zniewagę o

Członkowie i członkinie mniejszości etnicznych, uchodźcy i uchodźczynie, osoby ubiegające się o ochronę tymczasową oraz migranci i migrantki w dalszym ciągu doświadczają dyskryminacji i przemocy, pomimo tego, że przepisy polskiego prawa kryminalizują przemoc bądź groźby bezprawne[14] kierowane wobec osób z powodu ich przynależności rasowej, etnicznej, narodowej bądź wyznaniowej. Według oficjalnych statystyk zjawisko przemocy o charakterze dyskryminacyjnym narasta. Liczba zarejestrowanych napaści z użyciem przemocy fizycznej, których celem były ofiary ze względu na ich przynależność rasową, etniczną, narodową bądź wyznaniową, była w 2014 r. o 50% wyższa niż w 2013 r.[15]

Polskie prawo karne określa niektóre cechy chronione, a mianowicie przynależność rasową, etniczną, narodową, wyznanie czy bezwyznaniowość, stanowiące przesłanki do wyjaśniania i ścigania niektórych przestępstw jako przestępstw z nienawiści. W ostatnich latach, przeprowadzono reformy w policji i prokuraturze; zapewniono również specjalistyczne szkolenia dla prokuratorów. Chociaż poszczególne kwestie wciąż wzbudzają pewne wątpliwości (zob. punkt 2.4), reformy te doprowadziły do skuteczniejszej odpowiedzi władz na przestępstwa motywowane nienawiścią rasową lub ksenofobią.

2.1 USTAWODAWSTWO DOTYCZĄCE PRZESTĘPSTW MOTYWOWANYCH NIENAWIŚCIĄ RASOWĄ LUB KSENOFOBIĄ

W polskim prawie karnym, przemoc lub groźba zastosowania przemocy ze względu na przynależność rasową, etniczną, narodową, wyznanie lub bezwyznaniowość bądź przynależność polityczną ofiary jest samoistnym przestępstwem zagrożonym karą od trzech miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności.[16] Nawoływanie do nienawiści bądź publiczne pochwalanie nienawiści z tych samych przyczyn[17] również stanowi samoistne przestępstwo.

---

charakterze dyskryminacyjnym (przestępstwo z art. 257 Kodeksu karnego). Wywiad z Christianem, 23 kwietnia 2015 r. Wywiad telefoniczny z prawnikiem Christiana, 2 czerwca 2015 r.

[14] „ Groźba bezprawna" jest zdefiniowana w art. 190 i art. 115 § 12 Kodeksu karnego. Groźbą jest definiowana jako „bezprawna", tylko i wyłącznie wtedy, gdy wywołuje „uzasadniony strach" u osoby, której zagraża.

[15] Dane pochodzące z Prokuratury Generalnej; w 2014 r. zostało wszczętych 156 nowych postępowań przygotowawczych dotyczących przemocy o charakterze dyskryminacyjnym, w porównaniu z 102 postępowaniami zainicjowanymi w 2013 r. Aby zapoznać się ze szczegółowymi danymi statystycznymi dotyczącymi przestępstw z nienawiści, zob. punkt 2.2.

[16] Artykuł 119 § 1 Kodeksu karnego: Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Polski Kodeks karny zawiera inne przepisy dotyczące przestępstw pospolitych popełnianych z użyciem przemocy, w tym zabójstwo (artykuł 148§1), spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (Artykuł 156, kara od roku do 10 lat pozbawienia wolności) oraz naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia (Artykuł 157 § 1, kara od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności).

Ujednolicony tekst Kodeksu karnego z 1997 r. w języku polskim znaleźć można pod adresem: http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19970880553&type=3.

17 Artykuł 126a Kodeksu karnego.

Prawo traktuje jako odrębne przestępstwa nawoływanie do nienawiści[18] oraz znieważanie grupy ludności bądź poszczególnych osób z powodu ich przynależności rasowej, etnicznej, narodowej czy wyznaniowej[19] (zob. Załącznik nr 2).

Przepisy regulujące pozostałe przestępstwa nie zawierają jakichkolwiek regulacji, które nakazywałyby uwzględnienie motywu dyskryminacyjnego jako okoliczności obciążającej. Wobec powyższego, nie istnieje żaden jednoznaczny wymóg uwzględnienia motywu dyskryminacyjnego podczas ścigania podejrzanych o popełnienie innych przestępstw karnych takich jak morderstwo czy spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, ilekroć wynikają one z pobudek dyskryminacyjnych.

Jednakże, na podstawie dwóch ogólnych przepisów Kodeksu karnego (art. 53 § 2 oraz art. 115 § 2), wymierzając karę sędziowie powinni uwzględnić motywację sprawcy.[20] Podobnie, przy ustalaniu wymiaru kary za inne przestępstwa (np. morderstwo) sądy mogą wziąć pod uwagę to, że dane przestępstwo zostało popełnione w wyniku „motywacji zasługującej na szczególne potępienie".[21] Jednak organy władzy sądowniczej nie gromadzą wszechstronnych danych dotyczących stosowania tych ogólnych przepisów przez sądy.

POPIERANIE NIENAWIŚCI STANOWIĄCE NAWOŁYWANIE DO PRZEMOCY

Zgodnie z normami prawa międzynarodowego dotyczącymi ochrony praw człowieka państwa mają obowiązek zakazać popierania nienawiści, które stanowi nawoływanie do dyskryminacji, wrogości bądź gwałtu (przemocy) (chociaż niekoniecznie musi je kryminalizować).[22] Popieranie nienawiści, które stanowi nawoływanie do przemocy, jest dużo węższym pojęciem niż publiczne znieważanie bądź popieranie przestępstwa – nieobejmujące jednak rzeczywistego nawoływania do jego popełnienia. Wymaga ono wykazania jednoznacznego zamiaru nawoływania innych osób do dyskryminacji, okazywania wrogości bądź użycia przemocy wobec danej grupy. Generalnie sankcje karne wobec niedozwolonych form wypowiedzi powinny być traktowane jako ostateczność i wykorzystywane tylko w ściśle określonych, uzasadnionych sytuacjach.

Nie oznacza to, że publiczne znieważenie o charakterze rasistowskim lub dyskryminacyjnym nie jest szkodliwe dla tych osób, które padają ofiarą takiej zniewagi. Wręcz przeciwnie, państwa mają obowiązek podejmowania skutecznych

18 Artykuł 256 Kodeksu karnego.

19 Artykuł 257 Kodeksu karnego.

20 Artykuł 53 § 2: Wymierzając karę, sąd uwzględnia w szczególności motywację i sposób zachowania się sprawcy, popełnienie przestępstwa wspólnie z nieletnim, rodzaj i stopień naruszenia ciążących na sprawcy obowiązków, rodzaj i rozmiar ujemnych następstw przestępstwa, właściwości i warunki osobiste sprawcy, sposób życia przed popełnieniem przestępstwa i zachowanie się po jego popełnieniu, a zwłaszcza staranie o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie w innej formie społecznemu poczuciu sprawiedliwości, a także zachowanie się pokrzywdzonego.

Artykuł 115 § 2: Przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu sąd bierze pod uwagę rodzaj i charakter naruszonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, jak również postać zamiaru, motywację sprawcy, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia.

21 Artykuł 148 § 2 pkt 3 Kodeksu karnego.

22 Artykuł 20 ustęp 2 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP).

działań w celu zwalczania tego typu słownych napaści, co wynika z powziętego przezeń zobowiązania do zapobiegania wszystkim formom dyskryminacji i zapewnienia ochrony swoich obywateli przed wszelkimi formami dyskryminacji. Jednakże takie zniewagi nie muszą być równoznaczne z nawoływaniem do nienawiści wskazanym w MPPOiP jako rodzaj wypowiedzi, wyrażania których państwa mają obowiązek zakazać. Sankcje karne związane z bezprawnymi formami wypowiedzi powinny być postrzegane jako środek ostateczny, który należy stosować wyłącznie w ściśle uzasadnionych przypadkach.

Przepis polskiego prawa dotyczący znieważenia o charakterze dyskryminacyjnym – który kryminalizuje publiczne znieważanie osoby bądź grupy ludności z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej (artykuł 257 Kodeksu karnego) – obejmuje czyny, które nie osiągają poziomu ochrony ustanowionego przez międzynarodowe standardy dotyczące zakazu promowania nienawiści, które stanowi nawoływanie do dyskryminacji bądź przemocy.[23]

2.2 DANE DOTYCZĄCE PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

Dane na temat poszczególnych rodzajów przestępstw motywowanych nienawiścią rasową bądź ksenofobią zbierane są przez Zespół ds. Ochrony Praw Człowieka w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych oraz Prokuraturę Generalną. Między danymi gromadzonymi przez te dwie instytucje istnieją jednak rozbieżności, które wynikają przede wszystkim z tego, że wspomniane organy korzystają z różnych źródeł.

Zespół ds. Ochrony Praw Człowieka pozyskuje dane z doniesień medialnych i od organizacji pozarządowych. Zespół monitoruje następnie postępowania przygotowawcze prowadzone w tych

[23] Niniejszej opracowanie skupia się na przestępstwach z nienawiści, które stanowią przestępstwa kryminalne popełniane z pobudek dyskryminacyjnych. Jego celem nie jest wyciągnięcie ogólnych wniosków dotyczących ochrony prawa do wolności wyrażania poglądów w Polsce. Jednakże artykuł 257 i niektóre inne przepisy polskiego Kodeksu karnego, w tym artykuł 216, są pod tym względem problematyczne, ponieważ ograniczają prawo do wolności wyrażania poglądów, co nie jest dopuszczalne w myśl dotyczących ochrony praw człowieka norm prawa międzynarodowego. Normy te dopuszczają możliwość nakładania przez państwa pewnych ograniczeń dotyczących korzystania z prawa do wolności wyrażania poglądów, jeżeli można wykazać, że takie ograniczenia są konieczne i proporcjonalne w kontekście zapewnienia ochrony pewnego określonego interesu publicznego (takiego jak bezpieczeństwo narodowe, porządek publiczny, ochrona zdrowia i moralności) bądź w celu ochrony praw innych osób (w tym prawa do ochrony przed dyskryminacją). Na tej podstawie państwa mogą nakładać pewne ograniczenia dotyczące określonych form wyrażania poglądów, które mogłyby obejmować niektóre formy wyrażania poglądów o charakterze dyskryminacyjnym. Mogą to uczynić, jeżeli wykażą, że takie ograniczenia są konieczne (tzn. żaden łagodniejszy środek nie wystarczy) i proporcjonalne w kontekście celu, który mają osiągnąć. Jednakże kryminalizacja jest nieproporcjonalnym ograniczeniem w odniesieniu do wszystkich form wyrażania poglądów, w tym poglądów o charakterze dyskryminacyjnym, które nie spełniły wymogu istnienia zamiaru „popierania nienawiści, które stanowi podżeganie do dyskryminacji, wrogości lub gwałtu" ustanowionego w artykule 20 ust. 2 MPPOiP. Jak zauważono w innym miejscu niniejszego opracowania, państwa zobowiązane są do przeciwstawiania się wyrażaniu postaw dyskryminacyjnych za pośrednictwem takich środków jak edukacja publiczna, oraz muszą zadbać o to, aby ich urzędnicy krytykowali i potępiali takie postawy za każdym razem, gdy są one wyrażane; państwa mogą również nałożyć pewne inne konieczne i proporcjonalne ograniczenia; jednak, aby spełnić wymóg proporcjonalności, wszelkie takie ograniczenia muszą obejmować środki łagodniejsze niż kryminalizacja. Przepisy prawa kryminalizujące zniesławienie bądź obrazę przekonań lub uczuć religijnych również naruszają prawo do wolności wyrażania poglądów. Przykładem takich przepisów są artykuły 212 (zniesławienie) i 196 (obraza uczuć religijnych) Kodeksu karnego.

sprawach. W 2014 r. zarejestrował 315 spraw, niemal dwa razy więcej niż w 2013 r., kiedy to odnotowano 175 spraw. Spośród spraw zarejestrowanych w 2014 r., 45 związanych było ze stosowaniem przemocy fizycznej, a ponad trzy czwarte (251) dotyczyło nawoływania do przemocy lub nienawiści bądź też zniewagi o charakterze dyskryminacyjnym. Ponad dwie trzecie odnotowanych spraw (223) stanowiły przestępstwa z nienawiści motywowane przynależnością rasową, etniczną i narodową.[24]

Prokuratura Generalna gromadzi dane na temat poszczególnych etapów postępowania karnego, a mianowicie liczby postępowań przygotowawczych, sporządzonych aktów oskarżenia i wydanych wyroków. W 2014 r. Prokuratura odnotowała 1062 nowe postępowania, co stanowi pięćdziesięcioprocentowy wzrost w porównaniu z 2013 r., kiedy to odnotowano 719 nowo wszczętych postępowań. W ubiegłym roku 156 postępowań (ok. 15%) stanowiły sprawy związane ze stosowaniem przemocy fizycznej.[25] Ten wzrost po części wynika z postępów w rejestrowaniu i ściganiu przestępstw z nienawiści (zob. Rozdział 2.2).

Także Ministerstwo Sprawiedliwości opracowuje dane dotyczące wyroków sądowych wydanych w sprawach z poszczególnych artykułów Kodeksu karnego. Z danych przekazanych Amnesty International przez Ministerstwo Sprawiedliwości wynika, że w 2013 r. polskie sądy wydały 59 wyroków skazujących za przestępstwa z nienawiści. Osiem z nich odnosiło się do przestępstw z nienawiści popełnionych z zastosowaniem przemocy (art. 119 § 1 Kodeksu karnego). Dane te nie ujawniają, jaki motyw dyskryminacyjny leżał u podstawy popełnienia poszczególnych przestępstw z tej kategorii. Zdaniem urzędników, dane dotyczące wyroków skazujących z art. 119 §1, art. 126a, 256 i 257, które wskazują na motywy popełnienia poszczególnych przestępstw, zbierane są od 1 lipca 2015 r. w ramach projektu pilotażowego Ministerstwa Sprawiedliwości.

Niedostępne są szczegółowe dane dotyczące stosowania przez sądy art. 53 § 2 i art. 115 § 2[26] podczas wyrokowania w sprawach przestępstw z nienawiści.[27]

2.2.1. NIEDOSZACOWANA LICZBA PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

Organizacje wspierające ofiary, które kontaktowały się z Amnesty International dobitnie wskazywały, że wiele z popełnionych przestępstw rasistowskich nie jest zgłaszanych. Przykładowo, personel projektu pomocy ofiarom przestępstw z nienawiści Sukurs, zapoczątkowanego w 2011 r. przez wrocławskie Stowarzyszenie na Rzecz Integracji Społeczeństwa Wielokulturowego Nomada, wyjaśnił, że większość przypadków gróźb i ataków na społeczność romską zamieszkującą dwa nieformalne osiedla we Wrocławiu nigdy nie została zgłoszona na policję.[28] Anna Galik

24 Zobacz Wykres 1. w Załączniku nr 3.

25 Zob. Wykres 2. w Załączniku nr 3. Liczba odnosząca się do postępowań przygotowawczych prowadzonych w sprawach przemocy fizycznej obejmuje zarówno nowe postępowania wszczęte w 2014 roku, jak i postępowania, które wszczęto w latach wcześniejszych, ale nie skończono w 2014.

26 Zob. przypis 20.

27 Spotkanie w Ministerstwie Sprawiedliwości, 27 kwietnia 2015 r.

28 Z badania MIDIS przeprowadzonego przez Agencję Praw Podstawowych UE w 2009 r. wynika, że 28% z

reprezentująca Sukurs powiedziała: „[Romowie] zgłosiliby poważne ataki na osiedla, ale nie codzienne groźby i nękanie, którego doświadczają na ulicy. Dzieje się tak też dlatego, że wielu z nich ma złe doświadczenia z policją, z którą mieli styczność żebrząc na ulicy."[29] Agata Ferenc z Nomady stwierdziła: „Takie ataki i groźby zdarzają się cały czas. To dlatego ta społeczność jest bardzo ostrożna i trzyma się razem. Nie opuszczają np. terenu osiedli nocą, chyba że jadą samochodem".[30]

Zdaniem założyciela Fundacji Africa Connect Jamesa Omolo, czarnoskóra społeczność afrykańska jest szczególnie narażona na przemoc; co więcej, poważnym problemem jest zjawisko niezgłaszania rasistowskich przestępstw z nienawiści przeciwko tej mniejszości, głównie ze względu na brak zaufania do policji:

„W 2010 r. policja zabiła Nigeryjczyka. Śledztwo trwało dwa lata. Funkcjonariusz został ostatecznie uniewinniony. Ta sprawa niezwykle mocno dotknęła społeczność czarnoskórych Afrykańczyków i przyczyniła się do utraty zaufania tej społeczności do władz. Cały czas namawiamy ich do zgłaszania przestępstw z nienawiści na policję, ale czasem nawet jeżeli to zrobią, dochodzenie prowadzi donikąd, to w niczym nie pomaga."[31]

Christian, młody czarnoskóry student, który we wrześniu 2014 r. padł ofiarą napaści w Łodzi, opowiedział Amnesty International: „Mam wielu czarnoskórych przyjaciół, którzy zostali napadnięci tutaj, w Łodzi, wielu z nich nie zgłosiło tego na policję. W moim przypadku zaangażowana została policja, ale gdyby tak się nie stało, nie zgłosiłbym tego... Myślę, że niewiele mogą zrobić. Boję się też, że mogłyby z tego wyniknąć problemy w momencie, w którym będę musiał przedłużyć swoją wizę studencką".

L., mieszkający w Łodzi student z Mozambiku, opowiedział Amnesty International, że odkąd przyjechał do Polski w 2010 r. wielokrotnie grożono mu i nękano go. Jak stwierdził, najgroźniejszy incydent nastąpił latem 2013 r., kiedy został pobity w czasie plenerowego festiwalu, na którym bawił

---

ankietowanych w Polsce Romów padło ofiarą poważnego nękania, gróźb lub napaści w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie. Jedna czwarta ofiar uznała te przestępstwa za popełnione z pobudek rasowych. Z badania wynika, że spośród wszystkich mniejszości w Europie polscy Romowie mają najmniejsze zaufanie do policji. 58% ankietowanych osób stwierdziło, że nie ufa policji, a tylko 13% przyznało, że na ogół ma do niej zaufanie. Badanie wykazało ponadto, że w Europie średnio 85% przestępstw popełnianych przeciwko Romom nie jest zgłaszanych. Agencja Praw Podstawowych UE, *European Union Minorities and Discrimination Survey, Main Results Report*, http://fra.europa.eu/en/publication/2012/eu-midis-main-results-report. dostęp 6 sieprnia 2015

[29] Wywiad z Anną Galik i Katarzyną Pawlik, 30 marca 2015 r.

[30] Spotkanie z Agatą Ferenc i innymi pracownikami Nomady, 30 marca 2015 r. Około 80 Romów i Romek pochodzących z Rumunii zamieszkuje w dwóch nieformalnych osiedlach. Przenieśli się do Wrocławia w latach 90., gdzie żyją w sytuacji krańcowego wykluczenia społeczno-ekonomicznego. 24 listopada 2012 r. ok. 20 osób zaatakowało największe osiedle przy ul. Kamieńskiego. Dwóch podejrzanych uznanych zostało za winnych popełnienia przestępstwa stosowania przemocy z pobudek dyskryminacyjnych (art. 119 § 1 Kodeksu karnego) oraz zniewagi o charakterze dyskryminacyjnym (art. 257 kk). 5 i 21 sierpnia 2014 r. w drugim nieformalnym osiedlu przy ul. Paprotnej wybuchł pożar. Nikt w tym czasie nie przebywał na terenie osiedla. Sukurs zgłosił oba incydenty na policję. 8 września policja poinformowała Sukurs o toczącym się dochodzeniu w sprawie o zniszczenie mienia (art. 288 § 1 Kodeksu karnego). Dnia 22 czerwca 2015 roku doszło do wysiedlenia rodzin Romów rumuńskich mieszkających na ulicy Paprotnej: http://nomada.info.pl/oswiadczenie-w-sprawie-zburzenia-domow-romow-rumunskichprzez-sluzby-miejskie-wroclawia , data dostępu: 6 sierpnia 2015.

[31] Spotkanie z Jamesem Omolo, 29 marca 2015 r.

się wraz z trzema znajomymi: „Moim zdaniem to był zorganizowany atak z pobudek rasistowskich... Nic szczególnego nie robiliśmy, po prostu rozmawialiśmy po portugalsku. W pewnym momencie podszedł do nas gość i polał nas piwem. Zaraz potem, ktoś za mną krzyknął: „Dowalmy tym małpom!". Mocno nas pobili... Jeden z moich kolegów miał złamaną szczękę, inny rękę... Ja miałem szczęście i skończyłem z paroma siniakami."

Ani L., ani żaden z jego znajomych nie zgłosił napaści na policję. „Po tym, jak napastnicy odeszli, nie mogłem przypomnieć sobie ich twarzy, mieli czapki, które zakrywały im czoła, nie widać było ich twarzy... Jak sobie poszli, pomogło nam dwóch Polaków, powiedzieli mi, że słyszeli, że przyjechała policja i szuka czarnych kolesi, którzy się bili... To typowe, policja mogła być po stronie napastników... Tak naprawdę to im nie ufam."[32]

2.3 ŚCIGANIE PRZESTĘPSTW MOTYWOWANYCH NIENAWIŚCIĄ RASOWĄ LUB KSENOFOBIĄ

Zgodnie z przepisami polskiego Kodeksu postępowania karnego (kpk), prokuratura[33] odpowiedzialna jest za prowadzenie postępowania przygotowawczego w sprawach karnych. Prokuratura może jednak powierzyć dokonanie niektórych czynności postępowania policji[34].

W praktyce, postępowania dotyczące przestępstw z nienawiści wszczynane są przez policję pod nadzorem prokuratury. W ciągu 14 dni od daty zamknięcia postępowania, prokurator musi sporządzić akt oskarżenia albo zawiesić (np. w przypadku niewykrycia sprawców), bądź też umorzyć postępowanie (np. w przypadku braku wystarczających dowodów na popełnienie przestępstwa).[35] Akt oskarżenia musi zawierać dokładne określenie zarzutów stawianych podejrzanym, a także wskazywać na okoliczności popełnienia przestępstwa.[36]

W ostatnich latach, organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości podjęły szereg pozytywnych inicjatyw w celu wzmocnienia instytucjonalnej reakcji na przestępstwa motywowane nienawiścią rasową lub ksenofobią. W Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, policji i prokuraturze powstały wyspecjalizowane struktury, których zadaniem jest badanie i monitorowanie postępowań prowadzonych w sprawach przestępstw motywowanych nienawiścią rasową lub ksenofobią.

- W 2004 r. Zespół ds. Ochrony Praw Człowieka utworzony został w ramach struktur Departamentu Kontroli, Skarg i Wniosków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w celu monitorowania i zbierania danych o śledztwach prowadzonych w sprawach przestępstw motywowanych nienawiścią rasową lub ksenofobią, a także wszelkich przestępstw popełnianych przez funkcjonariuszy policji i Straży Granicznej. Jest to jeden z kilku wyspecjalizowanych mechanizmów, których kompetencje rozszerzone zostały po roku 2011

[32] Wywiad z L., 28 kwietnia 2015 r.

[33] Prokuratura jest instytucją odrębną od Ministerstwa Sprawiedliwości. Składa się z Prokuratury Generalnej, oraz – w porządku hierarchicznym – z prokuratur apelacyjnych, okręgowych i rejonowych.

[34] Artykuł 311 kpk. 27 września 2013 r. Parlament przyjął nowelizację do Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. Weszła ona w życie 1 lipca 2015 r. (poz. 1247 w Dz.U. z 2013 r.). Polski tekst nowelizacji znaleźć można pod adresem http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20130001247, data dostępu: 6 lipca 2015 r.

[35] Art. 331 kpk.

[36] Art. 332 § 1 kpk.

na przestępstwa z nienawiści o podłożu homofobicznym i transfobicznym[37] (zob. Rozdział 3);

- Funkcjonariusze specjalizujący się w dziedzinie praw człowieka działają w strukturach policji – na szczeblu centralnym i wojewódzkim – od 2004 roku. Sieć 17 Pełnomocników ds. Ochrony Praw Człowieka (jeden na szczeblu centralnym i po jednym w każdej z 16 komend wojewódzkich policji) utworzona została w celu zapewnienia przestrzegania przez policję postanowień międzynarodowych i regionalnych dokumentów dotyczących ochrony praw człowieka. Pełnomocnicy koordynują też prowadzone w policji szkolenia z zakresu praw człowieka, w tym przestępstw z nienawiści. Od końca 2014 r. funkcjonuje nowa struktura, która zajmuje się wyłącznie przestępstwami z nienawiści. W jej skład wchodzą koordynator centralny i 16 koordynatorów regionalnych w jednostkach śledczych Komendy Głównej Policji oraz komend wojewódzkich. Nowi koordynatorzy przejęli główne obowiązki Pełnomocników ds. Ochrony Praw Człowieka w obszarze przestępstw z nienawiści.[38]

- W lipcu 2013 r. Prokurator Generalny podjął decyzję o powołaniu wyspecjalizowanych prokuratorów zajmujących się m.in. przestępstwami z nienawiści. Każdy prokurator okręgowy wyznacza w swoim obszarze odpowiedzialności dwie prokuratury zajmujące się przestępstwami z nienawiści. Z kolei każdy prokurator rejonowy powołuje dwóch prokuratorów z każdej prokuratury, których zadaniem jest nadzorowanie postępowań przygotowawczych i decyzji prokuratorów w sprawach przestępstw z nienawiści. System ten funkcjonuje od kwietnia 2014 r.[39]

- Sprawy dotyczące przestępstw z nienawiści są monitorowane w systemie wymiaru sprawiedliwości za pomocą mechanizmu ustanowionego w 2004 r. Prokuratura Generalna sporządza co roku dwa raporty, które obejmują wykaz nowych spraw o przestępstwa z nienawiści, w których prowadzone są postępowania, opis orzeczeń sądowych dotyczących tych spraw, a także zestawienie danych statystycznych. Każda decyzja dotycząca śledztwa w sprawie o przestępstwo z nienawiści może zostać objęta nadzorem i kontrolą prokuratury wyższego szczebla.[40]

---

[37] Spotkanie z Zespołem ds. Ochrony Praw Człowieka, 26 marca 2015 r.

[38] Spotkanie z Pełnomocnikiem ds. Ochrony Praw Człowieka w Komendzie Głównej Policji, 15 maja 2015 r.

[39] W razie konieczności, prokurator okręgowy wyznaczyć może dodatkowe (oprócz dwóch wspomnianych wyżej) prokuratury rejonowe zajmujące się przestępstwami z nienawiści. Tak też stanowi punkt 12 Wytycznych Prokuratora Generalnego w zakresie wszczynania postępowań o przestępstwa z nienawiści, PG VII G 021/54/13, 26 lutego 2014 r.

[40] Spotkanie w Prokuraturze Generalnej, 27 kwietnia 2015 r. Punkt 14 Wytycznych Prokuratora Generalnego w zakresie wszczynania postępowań o przestępstwa z nienawiści stanowi, że: „Każde postępowanie przygotowawcze o przestępstwo z nienawiści uznaje się za sprawę dużej wagi (...), której prowadzenie obliguje do poinformowania prokuratora nadrzędnego o wszczęciu postępowania przygotowawczego oraz istotnych dla jego przebiegu czynnościach i zdarzeniach w jego toku". Punkt 15 stanowi, że: „Po otrzymaniu informacji, o której mowa w punkcie 14, prokurator kierujący jednostką organizacyjną wyższego stopnia ocenia, czy zachodzą przesłanki do objęcia sprawy zwierzchnim nadzorem służbowym". Ogólne kompetencje prokuratorskie dotyczące nadzoru i

26 lutego 2014 r. Prokuratura Generalna wydała wytyczne dotyczące prowadzenia postępowań w sprawach o przestępstwa z nienawiści. Stanowią one, że postępowania dotyczące podejrzeń popełnienia przestępstwa z nienawiści muszą być uznawane za sprawy dużej wagi oraz że prokuratorzy obowiązani są do dołożenia starań w celu ustalenia motywów działania sprawcy na podstawie dostępnych informacji.[41] Takich szczegółowych wytycznych nie wydano dla policji.[42]

2.4 REAKCJA NA PRZESTĘPSTWA MOTYWOWANE NIENAWIŚCIĄ RASOWĄ I KSENOFOBIĄ W PRAKTYCE

Zdaniem większości organizacji pozarządowych i grup wsparcia dla ofiar przemocy, z którymi komunikowała się Amnesty International, w ostatnich latach władze skuteczniej reagują na przestępstwa o charakterze rasistowskim. W niektórych przypadkach jednak reakcja organów władzy była skuteczna jedynie w sytuacji, gdy incydenty rozgrywały się w kontekście eskalacji przemocy na tle rasowym. W wielu przypadkach wcześniejsza i szybsza odpowiedź mogła równie dobrze zapobiec niektórym z ataków. Dla przykładu, białostockie władze stanowczo potępiły przemoc na tle rasowym i aresztowały wielu podejrzanych, ale dopiero po podpaleniu mieszkania polsko-indyjskiej rodziny w maju 2013 r., co nastąpiło kilka lat po pojawieniu się pierwszych gróźb i ataków na tle rasistowskim.

FALA RASISTOWSKICH ATAKÓW W BIAŁYMSTOKU

W ostatnich latach liczącym około 300 000 mieszkańców Białymstokiem wstrząsnęła fala brutalnych ataków o podłożu rasistowskim i ksenofobicznym, za którymi najprawdopodobniej stoją zorganizowane grupy. Miasto to zamieszkuje niewielka społeczność kilkuset czeczeńskich uchodźców i osób starających się o nadanie statusu uchodźcy, jak również inne nieliczne mniejszości etniczne, takie jak białoruska i tatarska.

Podczas spotkań z Amnesty International przedstawicielki mediów i organizacji pozarządowych oraz ofiary przestępstw z nienawiści przyznały, że reakcja władz na tę sytuację poprawiła się po 2013 r., kiedy to doszło do kilku podpaleń, których celem były mniejszościowe wspólnoty etniczne. W szczególności media relacjonowały podpalenie mieszkania polsko-indyjskiej rodziny, co wywołało reakcję ze strony władz centralnych. Jednakże, większość osób, z którymi rozmawialiśmy, wskazywała również na to, że przed tym atakiem, władze nie reagowały wystarczająco szybko na rasistowskie ataki, a skuteczną interwencję podjęły dopiero wówczas, gdy nastąpiła eskalacja przemocy.[43]

---

kontroli śledztw wynikają z art. 326 kpk.

[41] Punkt 6 Wytycznych, PG VII G 021/54/13.

[42] Jak stwierdzili w rozmowie z Amnesty International funkcjonariusze policji z Łodzi, oficerowi śledczy prowadzący postępowania w sprawach, w których występuje podejrzenie popełnienia przestępstwa z nienawiści, postępują zgodnie z wytycznymi wydanymi przez Prokuratora Generalnego. Spotkanie z funkcjonariuszami policji w Łodzi, 28 kwietnia 2015 r.

[43] Spotkanie z dwoma działaczami, którzy prowadzili Teatr TrzyRzecze oraz przez kilka lat przed przeprowadzką do Warszawy monitorowali przestępstwa z nienawiści popełniane w Białymstoku, dn. 22 kwietnia 2015; dziennikarką, który opisywał przypadki przestępstw z nienawiści od 2009 r.; przedstawicielem Fundacji Dialog; dwoma ofiarami przestępstw z nienawiści; i czeczeńską rodziną, której kilkukrotnie grożono i która padła ofiarą kilku ataków, spotkania odbyły się w dn. 29 i 30 kwietnia 2015 r.

Dziennikarka, która od wielu lat śledzi przypadki przemocy o charakterze dyskryminacyjnym, powiedziała Amnesty International, że zjawisko przestępstw z nienawiści popełnianych przez zorganizowane grupy pojawiło się w 2007 r. Opisała ona, w jaki sposób ataki te były przeprowadzane przez zorganizowane grupy chuliganów, w skład których wchodzili m.in. członkowie i sympatycy klubu kibica: „Na początku zagraniczni studenci byli obrzucani wyzwiskami na ulicach. Następnie, w 2009 r., w centrum handlowym napadnięto Kubankę. Eskalacja zjawiska nastąpiła w 2012 r., a apogeum osiągnęło ono w 2013 r., kiedy to doszło do co najmniej pięciu przypadków podpaleń mieszkań i mienia należącego do obcokrajowców. Ludzie żyli w atmosferze strachu i większość z tych, którzy zostali zaatakowani, zdecydowała się opuścić miasto."[44]

W listopadzie 2012 r. ktoś próbował wedrzeć się do mieszkania zajmowanego przez pochodzącą z Czeczenii rodzinę Umarowów. Albert Umarow powiedział Amnesty International: „Nie było mnie w domu, moja matka była sama razem z moim młodszym synem. Ktoś rzucił się z siekierą na drzwi wejściowe. Wszyscy byli przerażeni. Wezwaliśmy policję. Przyjechali i zadali kilka pytań. Nigdy nie dowiedzieliśmy się, jak przebiegało śledztwo. Po ataku zdecydowaliśmy się wyprowadzić i pojechaliśmy do Niemiec na kilka miesięcy."[45] Od czasu powrotu do Białegostoku, samochód rodziny Umarowów został dwukrotnie zniszczony w 2013 roku i raz podpalony w 2014 roku.

W lutym 2013 r., Rogers Cole Wilson, pochodzący z Sierra Leone prezenter telewizyjny, został zaatakowany przed wejściem do swojego mieszkania przez sprawców, którzy śledzili go, gdy wracał pieszo do domu. Napastnicy używali rasistowskiego języka, wykrzykując hasła w stylu: „Co tutaj robisz, małpo?".[46]

To właśnie w tym okresie Ewa zdecydowała się zamieszkać w Białymstoku ze swoim mężem, Nareshem, pochodzącym z Indii. Początkowo para wprowadziła się do rodziców Ewy. Ewa i jej mąż kilkakrotnie słyszeli na ulicy rasistowskie wyzwiska pod swoim adresem. Następnie, w nocy z 8 na 9 maja 2013 r. podpalone zostało ich mieszkanie. Matka Ewy, Grażyna, tak opisuje przebieg zdarzenia:

„Tej nocy, przed 1.30 wszyscy, oprócz mojego męża, leżeliśmy już w łóżkach. On był jeszcze w dużym pokoju. Usłyszał wybuch, a potem zobaczył ogień w korytarzu. Całe szczęście, że mąż jeszcze nie spał, inaczej wszyscy byśmy się podusili. Wiedziałam, że to stało się dlatego, że Naresh z nami mieszkał. To samo przytrafiło się kilka tygodni wcześniej czeczeńskiej rodzinie, która mieszkała kilka ulic dalej. Myślę, że władze potraktowały tą napaść poważnie, ponieważ zainteresowały się nami media. Moja druga córka wystąpiła w telewizji."[47]

To podpalenie okazało się punktem zwrotnym. Minister Spraw Wewnętrznych Bartłomiej Sienkiewicz, który udał się do Białegostoku, w ostrych słowach potępił atak. Zadeklarował publicznie: „Uruchomimy wszystkie możliwe państwowe zasoby, siły i środki, żeby tego rodzaju incydenty w przyszłości się nie powtarzały. I państwo w tej sprawie

[44] Wywiad z Joanną Klimowicz 29 kwietnia 2015.

[45] Wywiad z Albertem i Dżabrailem Umarowami, 30 kwietnia 2015 r.

[46] Wywiad z Rogersem Cole Wilsonem, 29 kwietnia 2015 r. Władze wzięły pod uwagę pobudki rasistowskie jako motyw popełnienia czynu. Jeden z podejrzanych został aresztowany i zidentyfikowany przez Rogersa Cole Wilsona. Został on początkowo skazany, a następnie uniewinniony przez sąd kasacyjny w lutym 2015 r.

[47] Sprawcy podpalenia mieszkania Grażyny, zaklasyfikowanego jako przestępstwo z nienawiści (z artykułu 119 Kodeksu karnego), nie zostali odnalezieni. Spotkania w prokuraturach: rejonowej i okręgowej w Białymstoku, 29 kwietnia 2015 r.

będzie działać w sposób bezwzględny."[48]

W 2014 r. ponad 50 osób zostało aresztowanych za udział w zorganizowanej grupie przestępczej, która miała również dopuszczać się przestępstw z nienawiści przeciwko mniejszościom. W kwietniu 2014 r. zostało aresztowanych kolejnych ośmiu podejrzanych. Niektóre z ofiar i niektórzy przedstawiciele organizacji społeczeństwa obywatelskiego powiedzieli Amnesty International, że dzięki temu atmosfera w mieście poprawiła się.

Jednakże w 2014 r. ataki nie ustały. 28 lipca 2014 r. Dżabrail Umarow usłyszał groźby ze strony sąsiada, który już wcześniej nękał jego rodzinę i został skazany za zniszczenie samochodu Umarowów w 2013 roku, który został podpalony i całkowicie zniszczony w lipcu 2014 r. Dżabrail Umarow powiedział Amnesty International: „Jechałem do sklepu z bratem i kuzynem, kiedy zobaczyłem go na ulicy. Wykonał gest, jakby celował do nas z broni. Zatrzymałem się i wezwaliśmy policję."[49] Chociaż – ogólnie rzecz biorąc – sytuacja się poprawiła, rodzina Umarowów wciąż czuje się zagrożona i chce opuścić miasto. Albert Umarow stwierdził: „Wciąż nie czujemy się tu bezpiecznie. Poczekamy, aż mój syn skończy szkołę i przeniesiemy się w inne miejsce. Moja żona jest cały czas zestresowana i nie chce wychodzić z domu."

Przedstawiciele i przedstawicielki organów ścigania z Białegostoku powiedzieli Amnesty International, że walka zprzestępstwami z nienawiści jest jednym z priorytetów i potwierdzili, że niektóre z tych przestępstw zostały popełnione przez pseudokibiców z pobudek rasistowskich. Jednocześnie jednak próbowali minimalizować aspekt dyskryminacyjny tych przestępstw podkreślając fakt, że w niektórych przypadkach sprawcy byli po prostu pijani i działali w pojedynkę. Władze zaprzeczyły również temu, że w mieście doszło do fali rasistowskich przestępstw z nienawiści, stwierdzając, że rozbudowane relacje medialne o kilku podpaleniach stworzyły wrażenie stanu wyjątkowego. Wskazały również, że większość przestępstw z nienawiści rejestrowanych w Białymstoku stanowiło nawoływanie do nienawiści i zniewagi o charakterze rasistowskim, a nie przypadki stosowania przemocy, a także stwierdziły, że wzrost liczby tego rodzaju przestępstw odnotowany w statystykach za lata 2013 i 2014 wynikał w większości przypadków z faktu monitorowania i gromadzenia informacji o takich sprawach przez organizację pozarządową.[50]

Reakcja władz na groźby i przemoc o charakterze antysemickim skierowane przeciwko Tomaszowi Pietrasiewiczowi i innym działaczom w Lublinie przebiegała według tego samego, początkowo nieskutecznego, schematu. Dopiero po trzech latach i powołaniu nowego prokuratora podejrzani zostali zidentyfikowani i postawieni w stan oskarżenia za zorganizowanie antysemickiej kampanii przeciwko Tomaszowi Pietrasiewiczowi i innym działaczom. Sprawa ta pokazuje siłę i głębię nastrojów antysemickich, które zostały wzbudzone przez zaangażowanie Tomasza Pietrasiewicza w sprawę wskrzeszenia żydowskiego dziedzictwa w Lublinie. Pokazuje to również palącą potrzebę właściwej i zdecydowanej odpowiedzi władz na poziomie lokalnym i krajowym, która pozwoli na natychmiastowe i stanowcze zwalczanie poglądów antysemickich, co zapobiegać będzie ich przekształceniu się w przemoc o charakterze dyskryminacyjnym.

---

[48] Wypowiedź Ministra znaleźć można na oficjalnej stronie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, https://msw.gov.pl/pl/aktualnosci/10893,dok.html, data dostępu: 6 sierpnia 2015 r.

[49] 13 stycznia 2015 r. sprawca został skazany na 2 miesiące pozbawienia wolności za groźby (przestępstwo z art. 190 § 1 Kodeks karnego). Dżabrail powiedział, że sprawca działał z pobudek ksenofobicznych, między innymi dlatego, że wcześniej obrał sobie za cel jego rodzinę. Klasyfikując przestępstwo nie wzięto pod uwagę motywu dyskryminacyjnego.

[50] Spotkanie z prokuratorami prokuratur rejonowych i okręgowej w Białymstoku, 29 kwietnia 2015.

ANTYSEMICKIE GROŹBY I ATAKI W LUBLINIE

W 1990 r, Tomasz Pietrasiewicz założył Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN", instytucję kulturalną w skład której wchodzi teatr, muzeum i różnorodne projekty, których celem jest podnoszenie świadomości żydowskiego dziedzictwa w Lublinie. W 1939 r. Żydzi stanowili jedną trzecią ogólnej liczby 120 000 mieszkańców i mieszkanek miasta. Większość osób żydowskiego pochodzenia, którym udało się przeżyć Holokaust, opuściła Lublin po wojnie bądź też zmuszona została do emigracji w następstwie antysemickiej kampanii inicjowanej przez władze komunistyczne w drugiej połowie lat 60. XX wieku.

„Traktowałem ocalenie dziedzictwa żydowskiego Lublina prawie jak moralny obowiązek, chociaż nie jestem Żydem. Nikt nie wiedział o tej części naszej historii w latach 90. Wielu znajomych pytało mnie, dlaczego to robię… Panował powszechny klimat zapomnienia".

Tomasz Pietrasiewicz, kwiecień 2015[51]

Przez lata Tomasz Pietrasiewicz był celem gróźb i aktów przemocy. W 2010 r. jego dom został obrzucony kamieniami. Nie zgłosił tego ataku, bo myślał, że był to chuligański wybryk. Jednak po podobnym incydencie, który nastąpił w grudniu 2010 r., zauważył nazistowską swastykę namalowaną na dwóch kamieniach rzuconych w jego dom. Zgłosił tę napaść, ale czuł, że władze nie potraktowały incydentów wystarczająco poważnie: „Brakowało im wiedzy i doświadczenia, żeby zrozumieć, co się dzieje. Odniosłem wrażenie, że w ogóle nie zdawali sobie sprawy z działalności skrajnej prawicy; uznali, że atak stanowił swego rodzaju polityczny folklor; nie wiedzieli, jak to sklasyfikować".[52]

Dom Tomasza Pietrasiewicza był celem wielu innych ataków. W listopadzie 2011 r. pod oknem umieszczono ładunek wybuchowy, który został rozbrojony przez saperów. Po tym incydencie, władze zaproponowały Pietrasiewiczowi przeprowadzkę do innego lokalu, ale odmówił. Przed jego domem zainstalowano kamery. Śledztwa w sprawie tych ataków zostały umorzone z powodu nieznalezienia sprawców.

Od 2011 do 2014 r. Tomasz Pietrasiewicz był celem antysemickiej kampanii. W publicznych miejscach zawisły plakaty z fotografiami Tomasza oraz innych aktywistów i intelektualistów z Lublina, którzy go wspierali, opatrzone Gwiazdą Dawida oraz wrogimi i antysemickimi hasłami. „Dwa razy miałem te plakaty przylepione na drzwiach. To było jedno z moich najgorszych doświadczeń. Czułem się napiętnowany, jakbym był wrogiem publicznym... Nadal czułem, że władze nie wiedziały o tym wszystkim. W końcu, w 2012 r. pojawił się nowy prokurator. Już w czasie naszego pierwszego spotkania momentalnie zauważyłem różnicę, jeżeli chodzi o świadomość problemu."

„Nawet dzisiaj, moje nazwisko wzbudza wiele mowy nienawiści i gróźb. Ostatnio na ścianie Ośrodka «Brama Grodzka» pojawiła się namalowana swastyka."
Tomasz Pietrasiewicz, kwiecień 2015

W styczniu 2014 r. aresztowano sześciu podejrzanych, którzy mieli zorganizować antysemicką kampanię plakatową.

[51]Spotkanie z Tomaszem Pietrasiewiczem i Tomaszem Kitlińskim, drugą z ofiar kampanii plakatowej, 24 kwietnia 2015 r.

[52] Zdaniem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, atak został następnie (w maju 2011 r.) zakwalifikowany jako przestępstwo z nienawiści (z art. 119 Kodeksu karnego), http://www.hfhrpol.waw.pl/dyskryminacja/litygacja/dyskryminacja-pochodzenie-narodowe-i-etniczne, data ostatniego dostępu: 6 sierpnia 2015 r.

Pięciu z nich zarzucono przynależność do organizacji, której celem jest propagowanie faszyzmu i nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, jedna osoba została oskarżona o pomocnictwo w takich działaniach. W momencie przygotowywania niniejszej publikacji, w sprawie toczyło się postępowanie sądowe.

Inni aktywiści zaangażowani w zwalczanie dyskryminacji w Lublinie, w tym syn Tomasza Pietrasiewicza Szymon, także otrzymywali groźby. W 2012 r. zorganizowana przez Szymona kampania publiczna „Lublin dla wszystkich", której celem było promowanie różnorodności w mieście, spotkała się z silną opozycją ze strony grup skrajnie prawicowych i ich sympatyków, którzy zorganizowali demonstrację przed ratuszem miejskim, podczas której skandowano dyskryminujące hasła w stylu „Lublin wolny od pedałów" i inne wrogie hasła na przykład: „Chłopak dziewczyna – normalna rodzina".

W ostatnich latach nastąpił stopniowy wzrost liczby postępowań przygotowawczych wszczynanych w sprawach o przestępstwa motywowane nienawiścią rasową lub ksenofobią. W przeszłości postępowania w przypadkach drobnych obrażeń wyrządzonych w trakcie incydentów o podłożu rasistowskim, czy też – częściej – nawoływania do nienawiści, były umarzane w sytuacji, gdy prokurator uznał, że czyny te nie muszą być ścigane ze względu na „znikomą szkodliwość społeczną". Obecnie, sprawy takie coraz częściej podlegają ściganiu.[53] Przykładowo, w 2013 r. ani jedno postępowanie w sprawach o przestępstwa z nienawiści nie zostało umorzone ze względu na „znikomą szkodliwość społeczną" czynu.[54]

Zgodnie z informacjami otrzymanymi z Prokuratury Generalnej, po wyznaczeniu wyspecjalizowanych prokuratorów zajmujących się przestępstwami z nienawiści wyraźnie zmniejszyła się liczba spraw o takie przestępstwa, w których postanowienie o umorzeniu postępowania uznano za problematyczne w kontekście systemu monitorowania (z 25-30% przed 2014 r. do 14% w 2014 r.).[55]

Pomimo tych pozytywnych inicjatyw, niektóre organizacje pozarządowe nadal donoszą o przypadkach, w których motyw rasistowski nie został wskazany i wzięty pod uwagę w postępowaniu karnym,[56] jak to miało miejsce w niżej opisanej sprawie J.

ATAK NA J.

„Dla mnie poszukiwanie sprawiedliwości jest ważne, mogłem zginąć tej nocy... Napaść mnie przeraziła... Jeżeli nie ukarzemy tych ludzi [którzy mnie zaatakowali], poczują, że może im to ujść na sucho."[57]

J., syryjski uchodźca od kilku lat zamieszkujący w Polsce, został najpierw obrażony, a następnie fizycznie zaatakowany w momencie, w którym wychodził z jednego z warszawskich klubów nocnych. Stało się to 20 lipca 2014 r. Mężczyzna

[53] Spotkanie z przedstawicielem i przedstawicielkami Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, 21 kwietnia 2015 r.

[54] Sprawozdanie Prokuratury Generalnej dotyczące przestępstw z nienawiści za rok 2013, PG II P 404/10/13.

[55] Spotkanie w Prokuraturze Generalnej, 27 kwietnia 2015 r.

[56] Spotkanie z przedstawicielką Stowarzyszenia Interwencji Prawnej, 25 marca 2015 r. Stowarzyszenie wspiera poszkodowanych w ok. 15 sprawach o przestępstwa z nienawiści. Przedstawicielka tej organizacji powiedziała Amnesty International, że w większości z takich spraw policja nie doszukała się istnienia motywu dyskryminacyjnego i nie wzięła go pod uwagę przy dokonywaniu klasyfikacji prawnej czynu.

[57] Wywiad z J., 26 marca 2015 r.

tak opisuje przebieg wypadków w rozmowie z Amnesty International:

„Po skończonej zmianie w pracy, około północy, poszedłem z paroma kolegami do jednego z klubów na wolnym powietrzu na brzegu Wisły. W pewnym momencie podszedłem do dziewczyny, która stała koło sześciu czy siedmiu ochroniarzy. Zauważyłem, że rozmawiał z nimi jeden z klientów, który wyglądał na kibola, miał wytatuowane ręce. Jak do nich podszedłem, zaczęli rzucać rasistowskie uwagi pod moim adresem, mówili «Jebać czarnych, jebać Żydów». Ten wytatuowany powiedział, że jeżeli chcę zostać w klubie, to muszę kupić mu drinka. Na początku zgodziłem się. Następnie, jak podeszliśmy do baru, znów zaczął mnie wyzywać. Zdecydowałem się wówczas opuścić klub. Jak wychodziłem, co najmniej trzy osoby zaatakowały mnie drewnianymi pałkami. Zdałem sobie sprawę, że jeden z nich to ochroniarz."

J. uciekł napastnikom i wrócił do klubu. Pomógł mu barman i wezwał karetkę. Niedługo potem na miejscu zdarzenia zjawiło się dwóch policjantów. Rozmawiali krótko z J., który został następnie przewieziony do szpitala. Zgodnie z dokumentacją medyczną, z którą mogła zapoznać się Amnesty International, mężczyźnie opatrzono siniaki i urazy twarzy. Miał też uszkodzone zęby.

Odpowiadając na zapytanie Amnesty International prokuratura wyjaśniła, że w sprawie napaści wszczęto dwa śledztwa postępowania przygotowawcze: jedno przeciwko podejrzanemu, który został zidentyfikowany i oskarżony, oraz drugie, toczące się przeciwko nieznanym sprawcom.[58] Napaść na J. została zakwalifikowana jako pobicie (art. 158 Kodeksu karnego) niewynikające z jakiegokolwiek motywu rasistowskiego.

[58] Pismo E-578 z 22 maja 2015 r. z Prokuratury Rejonowej Warszawa-Praga Południe.

3. LUKI W SYSTEMIE OCHRONY

„Władze nie wiedzą, jak radzić sobie z przestępstwami homofobicznymi. Gdyby prawo chroniło osoby LGBTI, przestępstwa te byłyby bardziej widoczne... Władze przyznałyby, że dochodzi do takich przestępstw."[59]

Agnieszka Stach, prawniczka reprezentująca organizację społeczną, która interweniowała w sprawie zabójstwa geja w Szczecinie

O ile polskie prawo karne wyraźnie kryminalizuje niektóre rodzaje przestępstw z nienawiści, w tym przemoc o podłożu dyskryminacyjnym skierowaną przeciwko grupom etnicznym, narodowościowym i wyznaniowym, innym kategoriom osób nie przysługuje ten sam poziom ochrony, ponieważ cechy takie jak wiek, niepełnosprawność, tożsamość płciowa, orientacja seksualna oraz status ekonomiczny i społeczny nie stanowią wprost określonych przesłanek ścigania przestępstw jako przestępstw popełnianych z pobudek dyskryminacyjnych, tj. przestępstw z nienawiści.

W Uwagach końcowych dotyczących Polski, w 2013 r. Komitet ONZ przeciwko Torturom stwierdził, co następuje: „ani Ustawa [o równym traktowaniu], ani Kodeks karny, nie ustanawiają adekwatnej i konkretnej ochrony przed dyskryminacją z powodu orientacji seksualnej, niepełnosprawności lub wieku(...). Komitet rekomenduje, aby Państwo-Strona zdefiniowała w swoim Kodeksie karnym przestępstwa w celu zagwarantowania, że przestępstwa z nienawiści oraz czyny o charakterze dyskryminacyjnym i akty przemocy dotykające osoby z uwagi na ich orientację seksualną, niepełnosprawność czy wiek są odpowiednio karane."[60]

Z uwagi na luki w prawie, napaść na lesbijkę, która została obrzucona homofobicznymi wyzwiskami a następnie pobita na ulicy, będzie zarejestrowana, wyjaśniana i ścigana jako przestępstwo pospolite. Podobny atak na czarnoskórą kobietę, w czasie którego padły rasistowskie wyzwiska, będzie zarejestrowany, wyjaśniany i ścigany jako przestępstwo z nienawiści (zgodnie z art. 119 § 1 Kodeksu karnego). Europejski Trybunał Praw Człowieka niedawno powtórzył, że „traktowanie przemocy

[59] Wywiad z Agnieszką Stach, 25 kwietnia 2015 r.

[60] Komitet przeciwko Torturom, Uwagi końcowe dotyczące Polski (CAT/C/ POL/CO/5-6), pkt 25 http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsr0yVMLY8Itqp7eIpaWy9%2fzhpqAgxIv0wYIHQRBCyv6Z5WSAJ4meQ2Iea4vsJ8k3h%2fQY3d6Rp6d2fr%2fQBcD8IeIihupgGzImqabAYJnfd9HS, data dostępu: 6 sierpnia 2015 r.

i brutalności motywowanej dyskryminacją na równi ze sprawami, w których nie występują takie podteksty, byłoby równoznaczne z przymykaniem oka na specyficzny charakter czynów, które mają szczególnie destrukcyjny wpływ na prawa podstawowe".[61]

Różny sposób traktowania tych przestępstw sam w sobie jest przejawem dyskryminacji. Nie istnieje jakiekolwiek obiektywne i rozsądne uzasadnienie odmiennego traktowania tych dwóch przestępstw. Tak samo jak rasa czy pochodzenie etniczne, cechami podlegającymi ochronie na mocy międzynarodowych i europejskich norm ochrony praw człowieka są również wiek, niepełnosprawność, tożsamość płciowa, orientacja seksualna i pochodzenie społeczne, które obejmuje status ekonomiczny i społeczny.[62]

Zakres działania wszystkich wyspecjalizowanych mechanizmów ustanowionych przez polskie władze w celu ścigania przestępstw motywowanych nienawiścią rasową lub ksenofobią (zob. Rozdział 2) nie obejmuje innych postaci przestępstw z nienawiści, takich jak popełnionych ze względu na wiek, niepełnosprawność, płeć, tożsamość płciową, orientację seksualną czy status społeczny lub ekonomiczny ofiary. Zespół ds. Ochrony Praw Człowieka w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych jest jedynym ciałem, którego kompetencje rozciągają się na przestępstwa z nienawiści inne niż te,

[61] *Identoba i Inni przeciwko Gruzji*, wyrok z dnia 12 maja 2015 r. Trybunał stwierdził, że niezapewnienie przez gruzińskie władze demonstrującym osobom LGBTI ochrony przed przemocą w trakcie Parady Równości w Tbilisi w 2012 r. oraz brak wszczęcia śledztwa, które miałoby ujawnić wszelkie ewentualne homofobiczne i transfobiczne pobudki zastosowania takiej przemocy, stanowiły naruszenie Artykułu 3 (zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania) oraz Artykułu 11 (prawo do wolności gromadzenia się) w zbiegu z Artykułem 14 (zakaz dyskryminacji) Konwencji. Wyrok dostępny pod adresem http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-154400#{"itemid":["001-154400, data ostatniego dostęp: 6 sierpnia 2015 r.

[62] Pochodzenie społeczne stanowi cechę podlegającą jednoznacznej ochronie, która została wymieniona w przykładowym wyliczeniu zawartym w art. 2 ust. 2 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (MPPGSK), a także w art. 2 ust. 1 i art. 26 MPPOiP. Wypowiadając się w tej kwestii, Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, organ monitorujący realizację MPPGSK (którego Polska jest stroną), wskazał w swoim Komentarzu Ogólnym nr 20 dotyczącym zakazu dyskryminacji, że: „Pochodzenie społeczne odnosi się do odziedziczonego przez osobę statusu społecznego, który został dokładniej omówiony poniżej w kontekście statusu «majątkowego», związanej z pochodzeniem dyskryminacji ze względu na «urodzenie» i «status ekonomiczny i społeczny» (pkt 24)". Ponadto, Komitet podkreślił, że „jednostki i grupy jednostek nie mogą być traktowane w sposób arbitralny ze względu na przynależność do określonej grupy ekonomicznej lub społecznej albo też warstwy społeczeństwa. Sytuacja społeczna i ekonomiczna osoby żyjącej w ubóstwie czy bezdomnej może wynikać z wszechobecnej dyskryminacji, stygmatyzacji i negatywnej stereotypizacji, która może prowadzić do odmowy udostępnienia albo nierównego dostępu do takiej samej jakości edukacji i opieki zdrowotnej, z jakiej korzystają inni ludzie, a także odmowy bądź nierównego dostępu do miejsc publicznych" (pkt 35). Pochodzenie społeczne wymienione zostało jako niedozwolona przyczyna dyskryminacji także w zrewidowanej Europejskiej Karcie Społecznej Rady Europy (art. E) oraz w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (art. 14). Polska jest państwem-stroną EKPC, a także podpisała, ale nie ratyfikowała, zrewidowaną Kartę. Polska ratyfikowała jednak Europejską Kartę Społeczną z 1961 r., której preambuła objaśnia, że „korzystanie z praw społecznych powinno być zapewnione bez dyskryminacji ze względu na rasę, kolor, płeć, religię, poglądy polityczne, pochodzenie narodowe lub społeczne". Poza Europą, Amerykańska Konwencja Praw Człowieka zakazuje dyskryminacji w dostępie do uprawnień chronionych przez Konwencję z różnych powodów, w tym ze względu na pochodzenie społeczne i status ekonomiczny (art. 1).

które popełnione zostały z pobudek rasowych, etnicznych, narodowościowych i religijnych, a mianowicie na przestępstwa motywowane homofobią i transfobią (zob. punkt 2.3).

Z istnieniem tych luk w systemie ochrony wiąże się szereg konsekwencji. I tak na przykład, dane na temat tych dwu ostatnich rodzajów przestępstw z nienawiści nie są systematycznie zbierane. Oznacza to z kolei, że skala występowania takich przestępstw pozostaje nieznana; brak jest też odpowiedniej polityki służącej zapobieganiu takim przestępstwom i karaniu za nie.

Luki w systemie ochrony ustanowionym w przepisach Kodeksu karnego powodują ponadto powstawanie znaczących różnic dotyczących ścigania nawoływania do przemocy (art. 126a) lub nienawiści (art. 256). Nawoływanie do przemocy lub nienawiści z powodu niepełnosprawności, tożsamości płciowej czy orientacji seksualnej nie stanowi przestępstwa.

Jeden z warszawskich prokuratorów, zapytany o te luki, a konkretnie o to, dlaczego nienawiść przeciwko Żydom należy inaczej oceniać niż np. nawoływanie do nienawiści kierowanej przeciw osobom transpłciowym, odpowiedział Amnesty International w taki oto sposób: „W Polsce jest tak niewiele osób transpłciowych, że zastanawiam się, dlaczego powinniśmy wprowadzać szczególną przesłankę ochrony do Kodeksu karnego... Wypowiedzi antysemickie to co innego, bo jest to kwestia historyczna i nadal jest wielu Polaków pochodzenia żydowskiego”.[63]

Luki w systemie ochrony	Rasa, pochodzenie etniczne, narodowość, wyznanie	Pozostałe przyczyny
Ustawodawstwo dotyczące przemocy z pobudek dyskryminacyjnych	✓	X
Ustawodawstwo dotyczące nawoływania do przemocy lub nienawiści	✓	X
Wyspecjalizowani prokuratorzy	✓	X
Wytyczne dla prokuratorów	✓	X
System monitorowania ustanowiony przez Prokuratora Generalnego	✓	X
Koordynatorzy w policji	✓	X
Szkolenia w policji	✓	**
Zespół ds. Ochrony Praw Człowieka / Zbieranie danych	✓	**

[63] Spotkanie z prokuratorami prokuratur rejonowych Warszawa-Żoliborz i Warszawa-Śródmieście, 27 kwietnia 2015 r.

Zbieranie danych (inne organy)	✓	X
** Wyłącznie orientacja seksualna i tożsamość płciowa		

3.1 NOWELIZACJA KODEKSU KARNEGO

W ostatnich latach, w Sejmie zgłoszono kilka projektów nowelizacji przepisów Kodeksu karnego dotyczących przestępstw z nienawiści. W momencie opracowywania niniejszej publikacji (sierpień 2015 r.), na dalsze procedowanie oczekują trzy projekty ustaw wniesione przez posłów z różnych partii politycznych.

Pierwszy z nich (druk nr 340) został wniesiony 12 marca 2012 r. przez członków Ruchu Palikota. Projekt zakłada dodanie wieku, niepełnosprawności, tożsamości płciowej, płci i orientacji seksualnej do listy chronionych cech wymienionych w przepisach Kodeksu karnego kryminalizujących przemoc o charakterze dyskryminacyjnym (art. 119), nawoływanie do nienawiści (art. 256 § 1) oraz znieważenie o charakterze dyskryminacyjnym (art. 257).[64]

Kolejny projekt (druk nr 2357), wniesiony 7 marca 2014 r. przez posłów Sojuszu Lewicy Demokratycznej, także zakłada dopisanie powyższych cech do wspomnianego przepisu Kodeksu karnego. Co więcej, proponowana nowelizacja ma na celu zmianę przepisów Kodeksu karnego dotyczących wszelkiego rodzaju dyskryminacyjnego traktowania ze względu na wyznanie (art. 194), ingerencji w publiczne wykonywanie aktów religijnych (art. 195) i obrazy uczuć religijnych (art. 196). Projekt ten zakłada, że pierwsze dwa wymienione przestępstwa powinny podlegać surowszej karze w sytuacji popełnienia ich przez funkcjonariuszy publicznych. Poza tym, propozycja SLD zawęża zakres obowiązywania drugiego z tych przepisów, obniża zagrożenie karą i ustanawia zasadę, że przestępstwo to będzie można ścigać wyłącznie z oskarżenia prywatnego.[65]

27 listopada 2012 r. posłowie rządzącej Platformy Obywatelskiej wnieśli projekt ustawy (druk nr 1078), który w przypadku uchwalenia rozszerzyłby zakres dostępnej obecnie ochrony przed przestępstwami z nienawiści i nawoływaniem do nienawiści. Propozycja ta nie wskazuje jednak konkretnie podlegających ochronie cech, które obecnie nie są wymienione w Kodeksie karnym. Zamiast tego stanowi, że przemoc, groźby lub nawoływanie do nienawiści ze względu na przynależność narodową, etniczną, rasową, polityczną, społeczną, naturalne lub nabyte cechy osobiste lub przekonania stanowi przestępstwo. Pozostaje niejasne, w jakim zakresie to sformułowanie obejmowałoby inne chronione cechy, takie jak tożsamość płciowa, orientacja seksualna czy status ekonomiczny i społeczny.

---

[64] Tekst projektu objęty drukiem sejmowy nr 340 znaleźć można pod adresem http://sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2357 (data dostępu: 6 sierpnia 2015 r.). Podczas spotkania z przedstawicielami Amnesty International, Przewodniczący Podkomisji ds. nowelizacji prawa karnego (działającej w ramach Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach) stwierdził, że projekt ten został wycofany. Jednakże Małgorzata Sekuła-Szmajdzińska, posłanka, która wniosła omawiany projekt, nie potwierdziła tej informacji w trakcie rozmowy telefonicznej, którą odbyła z Amnesty International 29 czerwca 2015 r.

[65] Tekst tego projektu znaleźć można pod adresem http://sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2357 (data dostępu: 6 sierpnia 2015 r.).

W dniu 24 czerwca 2014 r. Podkomisja ds. nowelizacji prawa karnego, działająca w ramach Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach,[66] postanowiła o jednoczesnym rozpatrzeniu wszystkich trzech projektów ustaw.

Rząd początkowo krytycznie odnosił się do wspomnianych trzech projektów ustaw. W szczególności, w odniesieniu do projektów wniesionych przez partie opozycyjne (objęte drukami nr 340 i 2357) argumentował, że obecnie obowiązujące przepisy ogólne Kodeksu karnego (np. art. 53§2) zapewniają odpowiednią ochronę przed wszelkimi postaciami przemocy o charakterze dyskryminacyjnym. W kontekście projektu objętego drukiem sejmowym nr 1078, rząd wskazał, że wyrażenie „naturalne lub nabyte cechy osobiste lub przekonania" jest z prawnego punktu widzenia nieprecyzyjne.[67]

Jednakże według doniesień medialnych, w piśmie z 20 lutego 2015 r. adresowanym do Pełnomocnika do spraw Równego Traktowania, ówczesny Minister Sprawiedliwości Cezary Grabarczyk wyraził poparcie dla koncepcji rozszerzenia zakresu obowiązywania obowiązujących przepisów dotyczących przemocy o charakterze dyskryminacyjnym oraz nawoływania do nienawiści na cechy takie jak niepełnosprawność, tożsamość płciowa i orientacja seksualna, co wzbudziło gwałtowny sprzeciw ze strony niektórych posłów. Przykładowo, 27 marca posłanka Krystyna Pawłowicz z Prawa i Sprawiedliwości miała powiedzieć:

„*Bez żadnej legitymacji wyborczej ten rząd kontynuuje wprowadzanie chorej ideologii gender, polegającej na tym, że promuje się patologie seksualne. Osoby zaburzone seksualnie górują dziś politycznie, ponieważ rząd im sprzyja. Rząd z kolei nie ma żadnej legitymacji – ani wyborczej, ani konstytucyjnej. To jest skandal. Karne zakazy i kary więzienia i grzywny za wyrażanie swojego poglądu?(...) Nikt nie lubi, jak coś mu się wytyka, natychmiast powie, że czuje się dotknięty, dyskryminowany, że jest to mowa nienawiści.*"[68]

Prokuratorzy wyrazili zróżnicowane opinie na temat zmiany przepisów karnych dotyczących przemocy o charakterze dyskryminacyjnym i nawoływania do nienawiści. W szczególności, niektórzy wyrazili zastrzeżenia co do rozszerzenia zakresu przepisu dotyczącego przemocy o charakterze dyskryminacyjnym (artykuł 119 Kodeksu karnego). Na przykład jeden z łódzkich prokuratorów stwierdził: „*Moglibyśmy dodać nowe cechy podlegające ochronie, ale gdzie by nas to zaprowadziło? Jest tak wiele grup, które mogłyby zostać dodane.*"[69] Podobną opinię wyraził prokurator z Białegostoku: „*Możliwe jest radzenie sobie z przemocą o charakterze homofobicznym na podstawie*

[66] Projekty ustawodawcze z reguły przechodzą trzy czytania w Sejmie. Projekt ustawy przyjęty przez Sejm, musi zostać rozpatrzony przez Senat, który też może wnieść poprawki, ale posiada mniejsze niż Sejm uprawnienia w procesie ustawodawczym. Sejm bezwzględną większością głosów może nawet odrzucić propozycje Senatu – a także uchwalić ustawę, której projekt Senat odrzucił. Prawo weta w procesie legislacyjnym przysługuje też Prezydentowi RP; prezydenckie weto Sejm może przełamać większością 3/5 głosów. Dalsze informacje na temat procesu ustawodawczego znaleźć można pod adresem http://opis.sejm.gov.pl/pl/procesustawodawczy.php.

[67] Stanowisko Rządu do projektu ustawy objętego drukiem sejmowym nr 1078 znaleźć można pod adresem http://sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?documentId=974FAC8B308266CAC1257B6C0025C035, data ostatniego dostępu: 6 lipca 2015 r.

[68] http://wpolityce.pl/polityka/238867-trzy-lata-wiezienia-za-obraze-dewiantow-seksualnych-resort-sprawiedliwosci-zainteresowany-zmiana-prawa.

[69] Spotkanie w Prokuraturze Rejonowej w Łodzi, 28 kwietnia 2015 r.

istniejących przepisów Kodeksu karnego... Kodeks karny nie jest tak konkretny, istnieją ogólne przepisy, które można zastosować do tych spraw."[70] Nie jest jednak jasne, na czym powyższe stwierdzenie się opiera, bowiem – jak wspomniano wcześniej (w punktach 2.1 i 2.2) – brakuje danych dotyczących tego, w jaki sposób sądy stosują artykuły 53 § 2 i 115 § 2 Kodeksu karnego, czyli przepisy, które umożliwiają sędziom uwzględnienie motywacji sprawcy przy wymierzaniu kary. W niektórych sprawach dotyczących przemocy o charakterze homofobicznym i przemocy przeciwko osobom bezdomnym, w których sądy ustaliły istnienie motywacji o charakterze dyskryminacyjnym bądź innych obciążających okoliczności, nie znalazło to odzwierciedlenia w wyroku (zob. sprawa Dariusza Paczkowskiego, zabójstwo Jana i atak na Stanisława N., o których mowa w punktach 3.2 i 3.3).

Podczas spotkań z Amnesty International, urzędnicy Ministerstwa Sprawiedliwości wskazywali, że zdaniem rządu trzy projekty ustaw powinny być omawiane łącznie na szczeblu podkomisji, natomiast nie podali żadnych terminów podjęcia decyzji w kwestii nowelizacji obecnie obowiązującego prawa.[71] Przewodniczący Podkomisji Jarosław Pięta powiedział Amnesty International, że połączone projekty ustaw mogą zostać poddane pod głosowanie w Parlamencie we wrześniu 2015 r.[72] Jednakże 22 lipca podkomisja zleciła Ministerstwu Sprawiedliwości przeprowadzenie praw badawczych w celu ustalenia, czy obecnie działający system prawny, w tym przepisy ogólne (artykuł 53§2 i 115§2) są wystarczającym rozwiązanie w zwalczaniu przestępstw z nienawiści motywowanych innymi przesłankami niż rasa, pochodzenie etniczne, narodowe, wyznanie lub bezwyznaniowość. W momencie zamykania prac nad raportem (sierpień 2015 r.), wydawało się praktycznie niemożliwym, żeby nowelizacja dokonała się przed wyborami parlamentarnymi zaplanowanymi na 25 października 2015 r.

3.2 PRZESTĘPSTWA Z NIENAWIŚCI MOTYWOWANE HOMOFOBIĄ I TRANSFOBIĄ

Lesbijki, geje, osoby biseksualne, transpłciowe i interpłciowe (osoby LGBTI) nie są w Polsce właściwie chronione przed przestępstwami z nienawiści i dyskryminacją. Pomimo tego, że padają one ofiarą powszechnej dyskryminacji,[73] zakres polskiego prawa antydyskryminacyjnego jest bardzo ograniczony i chroni lesbijki, gejów i osoby biseksualne jedynie w obszarze zatrudnienia. Osoby transpłciowe i interpłciowe nie są wprost chronione przed dyskryminacją z powodu tożsamości i ekspresji płciowej.[74]

W Polsce związki jednopłciowe nie są uznawane przez prawo i nie mają zagwarantowanej ochrony prawnej. W styczniu 2013 r. Parlament odrzucił 3 projekty ustaw o związkach partnerskich. 26 maja

[70] Spotkanie w Prokuraturze Rejonowej w Białymstoku 29 kwietnia 2015 r.

[71] Spotkanie z urzędnikami Ministerstwa Sprawiedliwości, 27 kwietnia 2015 r.

[72] Spotkanie z Jarosławem Piętą, 10 czerwca 2015 r.

[73] Jak wynika z europejskiego badania przeprowadzonego w 2013 r. przez Agencję Praw Podstawowych UE, 21% polskich lesbijek, gejów bądź osób biseksualnych, które brały udział w badaniu, stwierdziło, że były dyskryminowane w szkole, a 18% przyznało, że doświadczyło dyskryminacji szukając mieszkania do wynajęcia bądź chcąc kupić mieszkanie. Te same wskaźniki dla osób transpłciowych wyniosły 25% i 19%.LGBT survey data explorer, http://fra.europa.eu/DVS/DVT/lgbt.php, data dostępu: 6 lipca 2015 r.

[74] Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, weszła w życie 1 stycznia 2011 r.

Każdego roku setki ludzi w Polsce padają ofiarą przemocy fizycznej, nękania czy innych przestępstw z powodu ich cech czy przynależności do określonej mniejszości. Te przestępstwa są formą dyskryminacji i jej przejawem. Przestępstwa z nienawiści mają groźne i długofalowe skutki dla ofiar i społeczności, dlatego ich zwalczanie wymaga spójnego działania rządzących, organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

Działania polskich władz są niewystarczające, szczególnie z powodu braku ochrony przed przestępstwami z nienawiści motywowanymi wiekiem, niepełnosprawnością, płcią, tożsamością płciową, orientacją seksualną czy statusem społeczno-ekonomicznym. Jednocześnie jednak lokalni działacze i działaczki podejmują liczne inicjatywy przeciwko dyskryminacji i przestępstwom z nienawiści, często również stając się celem gróźb czy ataków z powodu swojej działalności.

BIAŁYSTOK

© Amnesty International

Mural namalowany przez Annę Kitlas i Francesco Chekos'art, artystów i aktywistów na rzecz praw człowieka, w dzielnicy Białegostoku, w której mieszka Grażyna i jej rodzina.

8 maja 2013 roku ktoś podpalił drzwi ich mieszkania. Rodzina była obrażana słownie po tym, jak córka Grażyny, Ewa, i jej mąż Naresh, obywatel Indii, wprowadzili się do Białegostoku w lutym 2013 roku. W ostatnich latach miastem wstrząsnęła fala rasistowskich i ksenofobicznych ataków.

Na muralu widnieje cytat Kazimierza Przerwy-Tetmajera: *„Ludzie są równi. Tylko nierówność ich dzieli".*

© Marcin Onufryjuk / Agencja Gazeta

LUBLIN/ ŻYWIEC

W 1990 roku Tomasz Pietrasiewicz, artysta i działacz na rzecz praw człowieka, założył Centrum Brama Grodzka-Teatr NN, instytucję kulturalną mającą na celu przypomnienie żydowskiej historii Lublina. Z powodu swojej działalności był wielokrotnie celem gróźb i przemocy, w tym antysemickiej kampanii społecznej (więcej na s.20 raportu).

„Traktowałem ocalenie dziedzictwa żydowskiego Lublina prawie jak moralny obowiązek, chociaż nie jestem Żydem. Nikt nie wiedział o tej części naszej historii w latach 90. Wielu znajomych pytało mnie, dlaczego to robię… Panował powszechny klimat zapomnienia".

Dariusz Paczkowski przeprowadził się do Żywca w 2010 roku. Udało mu się dotrzeć do lokalnej społeczności, angażując młodszych i starszych mieszkańców i mieszkanki w działania publiczne przeciwko dyskryminacji, szczególnie we wspólne projekty artystyczne w przestrzeni miejskiej. Dzieła Dariusza zawierają kolorowe i mocne przesłanie na rzecz równości. Poniżej przykład jednej z jego najbardziej znanych prac: mural przedstawiający Marka Edelmana, znanego polskiego działacza społecznego żydowskiego pochodzenia, jednego z przywódców powstania w warszawskim getcie. Na muralu widnieją słowa Edelmana: „Nienawiść jest łatwa. Miłość wymaga wysiłku i poświęcenia".

W grudniu 2014 roku Dariusz stał się celem homofobicznego ataku ze strony dwójki młodych mężczyzn. Do zdarzenia doszło w Żywcu przed muralem przedstawiającym żywieckie mieszczki na tle tęczy (więcej na s.34 raportu).

SZCZECIN

© Andrzej Szkocki

© Aldona Relax

Akcja zapalania zniczy zorganizowana 12 stycznia 2014 roku po zabójstwie P., studenta, geja. Znaleziono go martwego 5 stycznia w centrum Szczecina (więcej na s.32 raportu).

Aldona, drag queen, działająca w Szczecinie, o wpływie zabójstwa P. na społeczność LGBTI w mieście: „Po tym zabójstwie zaczęliśmy myśleć o swoim bezpieczeństwie, szczególnie że P. został zabity w centrum miasta… to mogło się przydarzyć każdemu… W czerwcu 2014 roku otworzył się nowy klub gejowski w mieście i wiele osób pytało o bezpieczeństwo, bo wszyscy się bali, po tym co się stało”.

2015 r. Parlament odrzucił projekt ustawy o związkach partnerskich, w tym jednopłciowych, odmawiając nawet rozpoczęcia debaty na ten temat.[75] Ponadto, osoby transpłciowe muszą przejść długą procedurę, obejmującą badania psychiatryczne i leczenie, po to, aby uzyskać prawne uznanie płci.[76]

W ostatnich latach, w swoich wypowiedziach dotyczących osób LGBTI członkowie Parlamentu wielokrotnie posługiwali się językiem o charakterze dyskryminacyjnym. Na przykład Anna Grodzka, pierwsza i jak do tej pory jedyna transpłciowa polska parlamentarzystka, od czasu gdy zasiadła w ławach sejmowych w 2011 r. staje się często obiektem transfobicznych komentarzy ze strony innych posłów i senatorów.

Wszystkie dowody zdają się wskazywać na to, że wiele przestępstw z nienawiści motywowanych homofobią i transfobią nie jest zgłaszanych. Zdaniem Kampanii Przeciwko Homofobii (KPH), uznanej organizacji osób LGBTI w Polsce, która gromadzi dane na temat przestępstw z nienawiści motywowanych homofobią i transfobią i pomaga ich ofiarom, jedynie 10% przestępstw z nienawiści, które trafiają do działu prawnego KPH, jest zgłaszanych również na policję. Wniosek ten potwierdzają wyniki badania dotyczącego osób LGBT przeprowadzonego przez Agencję Praw Podstawowych UE (FRA).[77] W 2014 r. zespół prawny KPH zarejestrował ok. 120 przypadków popełnienia przestępstw z nienawiści motywowanych homofobią i transfobią, przeważająca większość których (90%) skierowana była przeciwko osobom ze względu na ich orientacją seksualną. Około 50 zgłoszonych spraw wiązało się z zastosowaniem przemocy.

W 2013 r. Zespół ds. Ochrony Praw Człowieka w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych zarejestrował siedem, a w 2014 r. osiem przestępstw motywowanych homofobią. W tym samym okresie Zespół nie odnotował żadnych przestępstw motywowanych transfobią. Rozbieżności pomiędzy oficjalnymi danymi a statystykami zarejestrowanymi przez KPH podkreślają zarówno skalę niedoszacowania, jak i wady systemu gromadzenia danych wdrożonego przez Zespół ds. Ochrony Praw Człowieka.

W niektórych przypadkach, barierę utrudniającą zgłaszanie stanowić mogą również uprzedzenia urzędników odpowiedzialnych za zbieranie zgłoszeń osób pokrzywdzonych. Jak wynika z badania FRA

[75] http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1620801,1,zwiazki-partnerskie--nie-w-tej-kadencji.read, data dostępu: 6 lipca 2015 r.

[76] 23 lipca Sejm przyjął ustawę o uzgodnieniu płci, która reguluje sposób uzyskania przez osoby transpłciowe korekty płci ustalając takie zasady jak obywatelstwo polskie, niepozostawanie w związku małżeńskim i wymóg przedstawienia opinii dwóch specjalistów potwierdzających, że tożsamość płciowa danej osoby jest inna niż ta przypisana po urodzeniu.
http://transfuzja.org/en/artykuly/press_releases/polish_parliament_makes_trans_history.htm. Następnie jednak Senat wprowadził poprawki do ustawy, które zakładają wymóg obecności podczas rozprawy biegłego psychologa i psychiatry oraz psychologa dziecięcego. Przewiduje się, że ustawa będzie ponownie rozpatrywana przez Sejm we wrześniu:
http://transfuzja.org/pl/artykuly/oswiadczenia/senat_uchwalil_ustawe_dot_uzgodnienia_plci_z_poprawkami.htm data dostępu: 11 sierpnia 2015 r.

[77] Jak wynika z przeprowadzonego badania, 10% przebadanych osób LGBTI, które doświadczyły przestępstw z nienawiści, zgłosiło na policję ostatni incydent o charakterze dyskryminacyjnym bądź groźbę użycia przemocy, którego padli ofiarą.

dotyczącego osób LGBT, 27% członków i członkiń tej grupy w Polsce, które nie zgłosiły skierowanych przeciwko nim najpoważniejszych gróźb albo ataków z użyciem przemocy, twierdziło, że obawiało się homofobicznych albo transfobicznych reakcji ze strony policji.[78]

W kwietniu 2013 r., Matteo, Włoch mieszkający w Polsce, został napadnięty we Wrocławiu podczas spaceru po centrum miasta ze swoim polskim znajomym. Napastnik użył homofobicznego języka a następnie uderzył go pięścią w twarz. Matteo i jego znajomy dwukrotnie dzwonili na policję. Natychmiast wspomnieli o homofobicznym motywie ataku. Za pierwszym razem, bezpośrednio po napaści, powiedziano im, że muszą iść na komisariat, żeby zgłosić przestępstwo, bo policja nie może przyjechać na miejsce zdarzenia. Po drugim telefonie policja przyjechała. Matteo wyjaśnił im, co się stało po angielsku, ponieważ słabo mówił po polsku. Policjanci nalegali, aby mówił po polsku, twierdząc, że skoro jest w Polsce, powinien mówić po polsku. Kiedy Matteo upierał się, że będzie zeznawał w języku angielskim, policjanci oddalili się.[79]

Brak przepisów, które bezpośrednio dotyczą przestępstw z nienawiści popełnianych ze względu na orientacją seksualną i tożsamością płciową, oznacza, że przestępstwa takie są wyjaśniane i ścigane tak samo, jak przestępstwa pospolite. Funkcjonariusze policji i urzędnicy prokuratury nie mają obowiązku doszukiwania się jakiegokolwiek domniemanego motywu homofobicznego bądź transfobicznego i często tego nie robią, co pokazuje sprawa P., młodego studenta-geja zamordowanego w 2014 r.

MORDERSTWO MŁODEGO GEJA W SZCZECINIE

5 stycznia 2014 r. dwudziestoletni student P. poszedł do klubu dla gejów w Szczecinie. Opuszczając klub, spotkał trzech innych mężczyzn. Następnego ranka, przechodzień znalazł jego ciało na podwórku obok pobliskiego placu budowy. Jego twarz pokryta była sińcami, nie miał butów, jego spodnie zostały opuszczone, a kurtka i bluza były podwinięte.[80]

Sekcja zwłok wykazała, że ofiara poniosła śmierć na skutek utopienia; twarz ofiary została prawdopodobnie wepchnięta do kałuży znajdującej się w gliniastym podłożu obok placu budowy. Sekcja wykluczyła gwałt.

10 stycznia trzech mężczyzn zostało zidentyfikowanych na podstawie wyjaśnień świadka i nagrania wideo z kamery monitoringu zainstalowanej na ulicy, na której mężczyźni spotkali P. Dwóch uznano za podejrzanych; trzeci znajdował się na miejscu zbrodni, ale – jak wynika z akt prowadzonego postępowania – nie uczestniczył w zabójstwie i został uznany za świadka.

Dwóch podejrzanych zostało początkowo oskarżonych o pobicie ze skutkiem śmiertelnym (przestępstwo z artykułu 158§1 i 3 Kodeksu karnego). W czerwcu 2014 r. zarzuty zostały zmienione. Najważniejsza zmiana polegała na tym, że jeden z podejrzanych został oskarżony o zabójstwo (art. 148§1 Kodeksu karnego).

---

[78]LGBT survey data explorer, http://fra.europa.eu/DVS/DVT/lgbt.php.

[79] Wywiad z Matteo, 3 czerwca 2015 r.

[80] Agnieszka Stach, prawniczka, która interweniowała w tej sprawie w imieniu dwóch organizacji LGBTI, przekazała Amnesty International informacje dotyczące zabójstwa studenta w wywiadzie udzielonym 25 kwietnia 2015 r. Amnesty International również wystąpiła o udostępnienie akt postępowania sądowego i uzyskała dostęp do akt. Informacje zamieszczone poniżej pochodzą z tych dwóch źródeł.

Niektóre z okoliczności towarzyszących temu zabójstwu wskazują na możliwy motyw homofobiczny. Jednak organy ścigania nie uwzględniły tych elementów w toku prowadzonego śledztwa i przy sporządzaniu aktu oskarżenia przeciwko podejrzanym. Poza tym, że P. był gejem i został zabity w pobliżu klubu dla gejów, w trakcie postępowania sądowego na światło dzienne wyszły inne okoliczności, które wskazywałyby na możliwy motyw homofobiczny. W szczególności, 5 stycznia 2014 r. jeden ze sprawców napisał do przyjaciela na Facebooku, że P. nie żyje, określając ofiarę terminem „pedał".

W sądzie dwóch podejrzanych stwierdziło, że napadli na P., ponieważ nie chciał zostawić ich w spokoju. Wspomnieli również, że P. zaproponował im seks oralny i to ich zdenerwowało, bo zaczął się narzucać. Przyznali, że zabrali portfel i telefon komórkowy P., ale nie byli w stanie wyjaśnić, dlaczego to zrobili.

Według Agnieszki Stach, prawniczki, która zajęła się tą sprawą w imieniu dwóch organizacji LGBTI (Równość na Fali i Kampania Przeciwko Homofobii), podejrzani nie podali powodu zaatakowania P., co mogłoby wskazywać na motyw dyskryminacyjny:

„Jednak organy ścigania całkowicie zignorowały możliwość, że sprawcy kierowali się motywem homofobicznym. Nie jest to klasyczna sprawa, w której sprawcy grozili ofierze obrzucając ją homofobicznymi wyzwiskami tuż przed atakiem, dlatego też zidentyfikowanie elementu homofobicznego wymagałoby dużo bardziej proaktywnej postawy organów ścigania."

2 lutego 2015 r. jeden z mężczyzn został skazany na karę 15 lat pozbawienia wolności za zabójstwo (art. 148 § 1 Kodeksu karnego) i rozbój. Drugi otrzymał karę dwóch lata pozbawienia wolności za udział w pobiciu ze skutkiem śmiertelnym (przestępstwo z art. 158 § 1 Kodeksu karnego) w zawieszeniu na pięć lat. Wydając wyrok, sąd słowem nie wspomniał o możliwej motywacji homofobicznej. Obaj mężczyźni odwołali się od wyroku. 11 czerwca 2015 roku sąd apelacyjny utrzymał w mocy decyzję sądu pierwszej instancji.

Ze względu na fakt, że przestępstwa z nienawiści motywowane homofobią i transfobią nie są klasyfikowane jako przestępstwa motywowane nienawiścią przez policję i organy prokuratury, mniej prawdopodobne jest to, że sądy uwzględnią motyw dyskryminacyjny towarzyszący ich popełnieniu. Ogólnie rzecz biorąc, polskie sądy mogą wziąć pod uwagę motywację sprawców, wydając wyrok – zgodnie z przepisami art. 53 § 2 oraz art. 115 § 2 Kodeksu karnego (zob. punkt 2.1). Jednakże, nie można ocenić jak często to robią w przypadku przestępstw z nienawiści, ponieważ dane uwzględniające to kryterium nie są gromadzone (zob. punkt 2.3).

W przypadkach, w których istnieją wyraźne dowody wskazujące na motyw homofobiczny, takie jak homofobiczne wyzwiska, sądy mogą uwzględnić taki motyw, co może znaleźć wyraz w orzeczonej karze. Jednak, jak pokazuje postępowanie w sprawie napaści na Dariusza Paczkowskiego, może się zdarzyć, że sądy zignorują takie dowody, co nierzadko ma miejsce.

GROŹBY I NAPAŚĆ NA DARIUSZA PACZKOWSKIEGO

W 2010 r. Dariusz Paczkowski, uliczny artysta i obrońca praw człowieka, przeprowadził się do Żywca. Niedługo później wraz z kilkoma przyjaciółmi stworzył fundację Klamra w celu promowania różnorodności i przeciwdziałania dyskryminacji i nietolerancji. Opowiadał Amnesty International:

„W mieście właściwie nie było muru bez namalowanych symboli nazistowskich... Zacząłem zgłaszać to na policję i organizować akcje, żeby się ich pozbyć. Rok później zainicjowaliśmy podobną akcję w Wieprzu, sąsiedniej miejscowości, gdzie dziesiątki nazistowskich symboli niszczyły przestrzeń publiczną i gdzie grupy neonazistów były szczególnie aktywne. Rozpoczęliśmy również projekt badawczo-edukacyjny, którego celem było podniesienie

świadomości istniejących problemów. Tym, co najbardziej nas zaskoczyło, była bierna akceptacja obecności symboli nazistowskich w przestrzeni publicznej miasteczka przez jego mieszkańców."[81]

Dariusz Paczkowski nawiązał kontakt z lokalnymi społecznościami w Żywcu, w tym ze społecznością romską, i włączył młodych i starszych mieszkańców i mieszkanki miasta w działalność publiczną na rzecz walki z dyskryminacją. Jak powiedział Amnesty International, w ostatnich kilku latach sytuacja uległa pogorszeniu. Na nowo zaczęły się pojawiać teksty o charakterze dyskryminacyjnym, zwłaszcza w okolicach 11 listopada, czyli Święta Niepodległości, podczas którego od kilku lat są organizowane prawicowe demonstracje promujące w całym kraju dyskryminacyjne treści. Na przykład, w listopadzie 2014 r. hasło „Wielka Biała Polska" zostało namalowane wraz z celtyckim krzyżem na ścianie żywieckiej szkoły, w której uczą się romskie dzieci. Dariusz Paczkowski otrzymał kilka gróźb, w tym przez telefon, i został wpisany na listę widniejącą na stronie Red Watch, skrajnie prawicowej witrynie internetowej publikującej informacje o działaczach antyfaszystowskich.

W listopadzie 2014 r., Dariusz Paczkowski namalował mural ukazujący żywieckie mieszczki ubrane w tradycyjne stroje na tle tęczy. Jego dzieło było kilkakrotnie niszczone. 13 grudnia 2014 r. Dariusz Paczkowski padł ofiarą napaści. Jak relacjonował Amnesty International:

„Tego dnia poszedłem razem z reżyserem filmowym Wojtkiem Jankowskim w miejsce, gdzie był mural; Wojtek kręcił film o kontrowersjach, jakie w Polsce wzbudza symbol tęczy. Mural był już wcześniej dwukrotnie niszczony. Staliśmy przed nim, kiedy dwóch przechodniów zaczęło mi ubliżać. Posługiwali się bardzo homofobicznym językiem, między innymi określeniami typu „jebać pedała, dziwkę". Jeden z nich mnie opluł i kopnął. Gdy odeszli, poszedłem za nimi. Zgłosiłem na policję, że zostałem uderzony przez jednego mężczyznę. Niedługo potem aresztowali go."

4 maja 2015 r. Sąd rejonowy w Żywcu skazał napastnika na 6 miesięcy pozbawienia wolności oraz grzywnę w wysokości 2000 złotych za groźby i naruszenie nietykalności cielesnej (przestępstwa z art. 190 i 217 Kodeksu karnego). Zdaniem prawniczki Dariusza Paczkowskiego, sędzia odniósł się do motywacji homofobicznej ustnie wyjaśniając oskarżonemu za jakie przestępstwo został skazany i jaka kara zostanie wobec niego orzeczona. Jednakże, w pisemnym uzasadnieniu wyroku, do którego dostęp uzyskała Amnesty International, wyzwiska skierowane przeciwko Dariuszowi Paczkowskiemu zostały określone nie jako homofoniczne, ale jako „wulgarne" i brak jest wyraźnego odniesienia do motywu homofobicznego napaści.

3.2.1 PRZESTĘPSTWA Z NIENAWIŚCI POPEŁNIANIE PRZEZ FUNCJONARIUSZY PUBLICZNYCH

Niniejszy raport koncentruje się na zobowiązaniu państwa i jego funkcjonariuszy do ochrony przed przestępstwami z nienawiści popełnianymi przez osoby prywatne. Jednakże państwo jest również zobowiązane do zadbania o to, aby jego funkcjonariusze, w tym funkcjonariusze organów ścigania, przestrzegali zakazu dyskryminacji i sami nie popełniali przestępstw przeciwko osobom, których prawa człowieka mają obowiązek chronić.

Wyjaśnianie i ściganie przestępstw z nienawiści, o popełnienie których podejrzani są funkcjonariusze publiczni, w tym przestępstw motywowanych rasizmem lub homofobią, rodzi dodatkowe obawy, w szczególności w świetle braku niezależnego mechanizmu, którego zadaniem byłoby badanie zarzutów popełnienia przestępstw przez funkcjonariuszy organów ścigania w Polsce.[82] Zarzuty

[81] Wywiad z Dariuszem Paczkowskim, 28 marca 2015 r.

[82] Konkretne obawy związane z wyjaśnianiem podejrzeń popełnienia przestępstw kryminalnych przez

dotyczące naruszania wspomnianych praw człowieka przez funkcjonariuszy państwowych muszą być niezwłocznie i dogłębnie wyjaśniane przez organ niezależny od domniemanych sprawców. Jeżeli istnieją wystarczające dowody, podejrzani sprawcy muszą być osądzeni w uczciwym procesie, a kara grożącą im w przypadku skazania musi odpowiadać wadze naruszenia. Ofiary powinny otrzymać odszkodowanie obejmujące zadośćuczynienie.

W przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa z nienawiści przez funkcjonariuszy państwowych władze powinny zadbać o zebranie odpowiednich, właściwie uporządkowanych danych ogólnie dotyczących przestępstw z nienawiści. Chociaż niektóre ogólne dane dotyczące przestępstw, o których popełnienie podejrzani są funkcjonariusze państwowi, są w Polsce dostępne,[83] funkcjonariusze publiczni poinformowali Amnesty International, że nie zostały zebrane żadne dane uporządkowane według rodzajów przestępstw z nienawiści popełnionych przez funkcjonariuszy państwowych.

DOMNIEMANY HOMOFOBICZNY ATAK POLICJANTÓW NA FRANKA

We wrześniu 2010 r. Frank poszedł do klubu w centrum Warszawy ze swoim partnerem i znajomym. Gdy około godz. 2 nad ranem opuszczali klub, dwóch funkcjonariuszy policji podeszło do nich na ulicy i zapytało, co się dzieje. Frank przedstawił Amnesty International następujący przebieg zdarzenia:

„Nie krzyczeliśmy, ani nic z tych rzeczy, po prostu rozmawialiśmy. Powiedzieliśmy, że jesteśmy przyjaciółmi i że wszystko jest w porządku. Jeden z funkcjonariuszy stwierdził: «Nie wyglądacie mi na przyjaciół, tylko na pedałów.» Mój partner stwierdził, że to nie jest sposób, w jaki funkcjonariusz publiczny powinien się do nas zwracać. Wtedy policjant odpowiedział: «pedał nie będzie mi mówił, jak mam się zwracać do ludzi».”[84]

---

funkcjonariuszy państwowych pozostają poza zakresem niniejszego opracowania. Rzecznik Praw Obywatelskich może domagać się wszczęcia postępowania celem zbadania podejrzeń popełnienia przestępstwa, które wymaga ścigania na drodze sądowej, przeprowadzić postępowanie z własnej inicjatywy, a następnie, o ile jest to konieczne, przekazać ustalenia postępowania prokuraturze, która będzie je dalej prowadzić. Rzecznik może też monitorować postępowanie karne. Więcej informacji na temat kompetencji Rzecznika Praw Obywatelskich dostępnych jest na stronie: http://www.brpo.gov.pl/en/content/act-human-rights-defender (data dostępu: 9 czerwca 2014 r.). W 2014 r. Prokurator Generalny opublikował wytyczne dotyczące wyjaśniania przestępstw karnych, których domniemanymi sprawcami są funkcjonariusze państwowi. Pomimo tego, że nie ma wyspecjalizowanych prokuratorów odpowiedzialnych za wyjaśnianie takich podejrzeń, funkcjonariusze, z którymi spotkała się Amnesty International (w tym urzędnicy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich), wskazywali, że zwraca się szczególną uwagę na to, aby każda sprawa dotycząca podejrzenia popełnienia przestępstwa przez funkcjonariusza państwowego była przydzielana takiemu prokuratorowi, który nie współpracuje stale z jednostką bądź działem, w którym pracuje funkcjonariusz podejrzany o popełnienie przestępstwa.

[83] Zespół ds. Ochrony Praw Człowieka w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych gromadzi dane dotyczące przestępstw, których domniemanymi sprawcami są funkcjonariusze policji i Straży Granicznej. W 2013 r. zostały zarejestrowane 23 takie sprawy, a w 2014 r. – 37. Członkowie Zespołu poinformowali Amnesty International, że w 2013 r. przeanalizowali 47 najpoważniejszych spraw dotyczących niewłaściwego traktowania osób przez funkcjonariuszy państwowych; okazało się, że w dwóch trzecich badanych spraw ofiarami byli członkowie mniejszości etnicznych (nie da się jednak ustalić, czy wszystkie te przypadki były przypadkami przestępstw z nienawiści)

[84] Wywiad z Frankiem, 21 kwietnia 2015 r. Frank to pseudonim. Prawdziwe imię mężczyzny nie zostało

Funkcjonariusze sprawdzili tożsamość Franka i jego towarzyszy, nie informując, dlaczego to robią. Ich samochód był zaparkowany niedaleko klubu. Powiedzieli Frankowi, że musi z nimi pojechać na komisariat: „Zapytałem dlaczego, na czym polega problem, ale nie odpowiedzieli na moje pytanie. W tym momencie podjechał kolejny policyjny radiowóz. Mój chłopak zadawał pytania i zorientowałem się, że są coraz bardziej agresywni. Powiedziałem, że pójdę z nimi, chciałem porozmawiać z kompetentną osobą, a nie tak na ulicy. Założyli mi kajdanki i wsadzili mnie do samochodu. Nawet dziś, prawie pięć lat później, nie wiem, dlaczego chcieli mnie aresztować."

W pewnym momencie samochód zatrzymał się i – jak wynika z relacji Franka – został on pobity przez co najmniej jednego z funkcjonariuszy. W rozmowie z Amnesty International powiedział:

„Kierowca zaatakował mnie gazem łzawiącym a następnie uderzył mnie w głowę pięścią i kopnął. Po tym niewiele już pamiętam... Wyciągnęli mnie z samochodu i dalej kopali... Nie wiem, czy tylko jeden, czy obaj. Następnie wrzucili mnie z powrotem do samochodu i uderzyłem głową o dach. Zostałem zabrany na izbę wytrzeźwień. Tam powiedziałem, że nie chcę, żeby ci funkcjonariusze zbliżali się do mnie. Jeden z nich z pewnością w dalszym ciągu używał homofobicznego języka, co można zobaczyć na nagraniach z kamer monitoringu zamontowanych w izbie. Zbadali mi poziom alkoholu, ale nie zrobili mi żadnych innych badań. Następnego poranka zostałem zabrany na komisariat. Natychmiast powiedziałem, że zostałem pobity przez policjantów. Zostało to zapisane w moim oświadczeniu. Dowiedziałem się, że tych dwóch policjantów wniosło przeciwko mnie zarzuty."

Frank został oskarżony o naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego (przestępstwo z art. 222§1 Kodeksu karnego), znieważenie funkcjonariusza publicznego (art. 226§1 Kodeksu karnego) oraz zniszczenie cudzej rzeczy (art. 288§1 Kodeksu karnego). Został skazany w sądzie pierwszej instancji. Złożył apelację od wyroku skazującego, w chwili opracowywania niniejszego raportu postępowanie nadal się toczyło (lipiec 2015 r.).

Zdaniem Kampanii Przeciwko Homofobii, która udzieliła Frankowi pomocy prawnej, Prokuratura Rejonowa dla Warszawy-Woli w Warszawie nie skierowała aktu oskarżenia przeciwko dwóm policjantom z braku dowodów na pobicie. Frank wniósł przeciwko nim sprawę z oskarżenia prywatnego. W czerwcu 2015 r. postępowanie to jeszcze się toczyło. Z informacji przekazanych Amnesty International wynika, że zostało wszczęte wewnętrzne policyjne dochodzenie, które ujawniło nagrania z kamer zainstalowanych w izbie wytrzeźwień, w której Frank spędził noc.[85]

3.3 PRZEMOC WOBEC INNYCH GRUP

Dostępnych jest bardzo niewiele danych dotyczących przestępstw z nienawiści, których celem są inne grupy, np. osoby starsze, niepełnosprawne, bezdomne bądź ogólniej osoby o niższym statusie społecznym lub ekonomicznym.

Podobnie jak przestępstwa z nienawiści motywowane homofobią i transfobią, przestępstwa, które mogą być częściowo bądź całkowicie popełnione z pobudek związanych z innymi chronionymi cechami takimi jak niepełnosprawność, płeć bądź niższy status społeczny lub ekonomiczny ofiary, są wyjaśniane i ścigane w takim sam sposób, jak przestępstwa pospolite. Teoretycznie, wydając wyrok sąd może uwzględnić wszelkie motywy dyskryminacyjne związane z przemocą wobec tych grup.

---

ujawnione na jego prośbę wyrażoną w świadomy sposób.

[85] Informacje przekazane przez Kampanię Przeciwko Homofobii. Spotkanie z zespołem działu prawnego Kampanii Przeciwko Homofobii, 22 kwietnia 2015 r. 29 maja 2015 r. Amnesty International przesłała pismo do Prokuratury Rejonowej dla Warszawy-Woli w Warszawie, pytając o sprawę Franka. W momencie opracowywania niniejszej publikacji (sierpień 2015 r.), odpowiedź jeszcze nie nadeszła.

Jednakże, brak danych dotyczących stosowania art. 53 § 2 i art. 115 § 2 Kodeksu karnego (zob. punkt 2.1) oznacza, że nie jest możliwe wyciągnięcie wniosków co do zakresu, w jakim sądy identyfikują dyskryminację jako jeden z elementów składających się na motywację do popełnienia takich przestępstw.

3.3.1. OSOBY Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI

W 2012 Polska ratyfikowała Międzynarodową konwencję o prawach osób niepełnosprawnych. Zgodnie z artykułem 16 Konwencji, Polska musi wdrożyć odpowiednie mechanizmy walki z przemocą, wyzyskiem i wykorzystywaniem osób niepełnosprawnych[86].

Władze nie zbierają oficjalnych danych na temat przestępstw z nienawiści, których ofiarą padają osoby z niepełnosprawnościami. Nie gromadzą również ogólnych statystyk dotyczących przemocy wobec tej grupy. Jak wynika z badania przeprowadzonego pod koniec 2013 r. przez Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym (PSOUU), przemoc wobec osób z upośledzeniem umysłowym jest powszechna. Ponad 87% osób z upośledzeniem intelektualnym, które wzięły udział w badaniu, doświadczyła jakiejś formy przemocy. Ponad 61% doświadczyło przemocy fizycznej, a 29% przemocy na tle seksualnym.[87] Jak wynika z raportu, osoby te są bardziej narażone na przemoc, ponieważ są bardziej zależne od innych, postrzegane są jako „słabsze", jest mniej prawdopodobne, że zgłoszą one fakt wykorzystania i mają niskie poczucie własnej wartości. Chociaż nie wskazuje to bezpośrednio na dyskryminację, jest to istotna przesłanka istnienia możliwego motywu dyskryminacyjnego leżącego u podstaw przemocy doświadczanej przez osoby z upośledzeniem intelektualnym, która powinna być uwzględniana nie tylko podczas wyjaśniania konkretnych przypadków przemocy, ale też – bardziej ogólnie – na etapie kształtowania polityki, której celem jest zwalczanie dyskryminacji wobec osób z niepełnosprawnościami.

3.3.2 KOBIETY I DZIEWCZYNKI

Jak wynika z badania przeprowadzonego przez Agencję Praw Podstawowych UE w 2014 r., 19% badanych kobiet w Polsce doświadczyło przemocy fizycznej bądź seksualnej po ukończeniu 15. roku życia.[88]

Niektóre formy przemocy wobec kobiet i dziewcząt stanowią przestępstwa z nienawiści w przypadku, gdy są one motywowane w całości bądź częściowo płcią ofiary. Zgodnie z postanowieniami Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, przemoc wobec kobiet ze względu na płeć definiowana jest jako „przemoc skierowana przeciwko kobiecie ze względu na jej płeć lub taka przemoc, która w szczególności dotyka kobiety".[89] Konwencja

---

[86] Artykuł 16 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (KPON), dostępna na stronie: http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/ConventionRightsPersonsWithDisabilities.aspx#16

[87] W badaniu udział wzięło 90 osób cierpiących na upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim i umiarkowanym. W momencie opracowywania niniejszej publikacji wyniki badania nie zostały jeszcze opublikowane. PSOUU przekazało Amnesty International niektóre wyniki badania i wyraziło zgodę na ich publikację w języku angielskim. Spotkanie z przedstawicielkami PSOUU, 22 kwietnia 2015 r.

[88] Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, *Violence against Women: an EU-wide survey – Main results*, 2014, dostępne na stronie: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf, data dostępu: 6 lipca 2015 r.

[89] Artykuł 3d Konwencji. Tekst Konwencji dostępny jest na stronie:

wymaga od państw przyjęcia rozwiązań legislacyjnych w celu zapobiegania wszystkim formom przemocy wobec kobiet, w tym przemocy ze względu na płeć, i ich ścigania.[90]

27 kwietnia 2015 r. Polska ratyfikowała Konwencję po bardzo długiej dyskusji i silnym sprzeciwie części parlamentarzystów i parlamentarzystek. Niektórzy politycy zaprotestowali wobec zjawiska, które określili terminem „ideologia gender". Na przykład, Andrzej Duda, który został następnie wybrany na Prezydenta RP 5 maja 2015 r., miał powiedzieć:

„*Będę apelował do prezydenta, również na piśmie, aby nie ratyfikował konwencji antyprzemocowej. Ta ustawa jest szkodliwa, pod płaszczykiem przemocy domowej odnosi wszelkie patologie do rodziny, do tradycji, przemyca wrogie treści sprzeczne z naturą i jest przesiąknięta ideologią lewacką. Ludzie ją popierają, ale tylko dlatego, że nazwa jest chwytliwa."*[91]

Pomimo tego, że polski Kodeks karny zawiera inne przepisy mające na celu zwalczanie niektórych form przemocy wobec kobiet i przemocy domowej,[92] płeć nie jest wyrażoną wprost przesłanką udzielenia ochrony w ustawodawstwie dotyczącym przemocy o charakterze dyskryminacyjnym (artykuł 119 Kodeksu karnego).

3.3.3 OSOBY BEZDOMNE

W ostatnich latach media donosiły o kilkunastu przypadkach brutalnych napaści na osoby bezdomne w Polsce. Większość z nich zakończyła się śmiercią bądź poważnymi obrażeniami ofiar. Co najmniej pięć osób bezdomnych ucierpiało w wyniku trzech odrębnych incydentów, do których doszło w okresie od stycznia do kwietnia 2015 r.[93] Sprawcy tych ataków często twierdzili, że wybierali swoje ofiary „z nudów" oraz dlatego, że postrzegali ludzi bezdomnych jako jednostki „słabe" ze względu na ich niższy status społeczny lub ekonomiczny.

Z przyjętego przez państwa zobowiązania do ochrony obywateli przed dyskryminacją, w tym przestępstwami z nienawiści, wynika obowiązek określenia motywu dyskryminacyjnego w toku postępowania karnego prowadzonego w sprawach takich przestępstw. Na przykład: sprawca napaści na Stanisława (zob. poniżej) w czasie przesłuchania używał obraźliwych słów w kontekście innych ataków, jakie przeprowadził na inne osoby bezdomne. Wypowiedzi takie mogą wskazywać

---

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20English.pdf.

[90] Artykuł 5 Konwencji.

[91] Wypowiedź znaleźć można na stronie: http://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/482195,konwencja-antyprzemocowa-przyjeta-sejm-przeglosowal-ratyfikacje.html.

[92] Zob. na przykład Rozdział 25 Kodeksu karnego: Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności.

[93] Jednym z takich przypadków było pobicie bezdomnego mężczyzny w Bielsku Białej, do którego doszło w kwietniu 2015 r., http://www.se.pl/wiadomosci/polska/bielsko-biala-maczeta-odcieli-bezdomnemu-palce-i-ucho-potem-wyrzucili-na-smietnik_587485.html; napaść na bezdomnego w Bydgoszczy w marcu 2015 r., http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/potracil-bezdomnego-w-bydgoszczy-uslyszal-zarzuty,527052.html; a także atak na trzy osoby bezdomne (dwóch mężczyzn i kobietę) w Starachowicach, http://www.tvn24.pl/krakow,50/pobili-bezdomnych-bo-probowali-wyprosic-pieniadze-nie-zyje-44-latek,535331.html, data dostępu: 6 lipca 2015 r.

na potencjalny motyw dyskryminacyjny, który powinien być dokładniej zbadany. Sąd ustalił, że Stanisław stał się celem ataku, bo uznany został za „osobę słabą".

Podobnie, także w przypadku zabójstwa Jana (zob. poniżej) sąd ustalił, że napastnicy wybrali go na ofiarę z powodu jego „słabości" związanej z niskim statusem społeczno-ekonomicznym, z której wynikała też jego niezdolność do obrony i niskie prawdopodobieństwo zgłoszenia przez niego napaści władzom. Okoliczności te nie muszą same w sobie posiadać charakteru dyskryminacyjnego, ale z dużym prawdopodobieństwem wskazują na istnienie motywu wynikającego z dyskryminacji lub wrogości wobec konkretnej grupy (i są zgodne z takim motywem). Z uwagi na powyższe, w takich sprawach władze powinny prowadzić śledztwo z zamiarem ustalenia tego, czy sprawcy w istocie rozmyślnie wybrali daną osobę z uwagi na jej tożsamość członka określonej grupy.

Identyfikowanie przestępstw z nienawiści oraz ich motywu dyskryminacyjnego jest niesłychanie ważne, nie tylko ze względu na konieczność zapewnienia sprawiedliwości dla ofiar, ale też z uwagi na potrzebę zbierania wiarygodnych danych o skali dyskryminacji określonych grup w społeczeństwie, na podstawie których można planować i prowadzić politykę publiczną gwarantującą skuteczną ochronę przed dyskryminacją.

ATAK NA STANISŁAWA I ZABÓJSTWO JANA

5 października 2012 r. 58-letni bezdomny Stanisław N. został pobity w Rzeszowie przez młodego mężczyznę (l. 18) i młodocianego (l. 16). Następnego dnia ci sami sprawcy oblali go łatwopalnym płynem i podpalili. Stanisław odniósł ciężkie obrażenia (w tym poparzenia) i musiał przejść wiele operacji.

W toku postępowania przygotowawczego podejrzani stwierdzili, że wybrali Stanisława z nudów i przyznali, że już poprzednio atakowali inne osoby bezdomne. Jak wynika z akt postępowania, do których dostęp uzyskała Amnesty International, jeden ze sprawców powiedział:

„Jeżeli dobrze pamiętam, zaatakowaliśmy żuli osiem razy w ciągu ostatnich sześciu miesięcy. Zrobiliśmy to bez powodu, nudziło nam się."

Postępowanie przeciwko szesnastolatkowi zostało przeniesione do sądu rodzinnego i dla nieletnich. Drugi ze sprawców został oskarżony o spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 156 § 1 pkt 2 Kodeksu karnego) oraz usiłowanie rozboju (art. 13 § 1 i art. 280 § 1 kk). Spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu podlega karze od roku do 10 lat pozbawienia wolności. 14 maja 2013 mężczyzna został uznany za winnego popełnienia zarzucanych czynów przez Sąd Rejonowy w Rzeszowie i skazany na 2,5 roku pozbawienia wolności.

Ogłaszając wyrok, sąd wspomniał o motywach działania sprawcy. W szczególności sędzia wskazał na wysoki stopień szkodliwości społecznej tego przestępstwa wynikający przede wszystkim z faktu wyboru przez sprawcę jako ofiary osoby bezdomnej poprzez wykorzystanie jej słabości. Pokrzywdzony złożył apelację od wyroku wskazując m.in. na jego niezgodność z powagą motywu ujawnionego przez sąd. 5 listopada 2013 r. Sąd Okręgowy oddalił apelację i utrzymał w mocy wyrok sądu pierwszej instancji.

Jan, nadużywający alkoholu sześćdziesięciopięciolatek, zamieszkiwał w zniszczonym lokalu socjalnym bez prądu i bieżącej wody w Chrzanowie. W nocy 10 kwietnia 2011 r. trzech młodych mężczyzn z sąsiedztwa weszło do jego mieszkania. Sprawcy maltretowali go, a następnie związali mu nogi, zawinęli w koc i wrzucili do rzeki.

Dwóch z nich zostało oskarżonych o zabójstwo (art. 148 § 1 Kodeksu karnego), natomiast trzeci usłyszał zarzut spowodowania uszczerbku na zdrowiu (art. 157 § 1 kk). W dniu 28 listopada 2011 r. sąd pierwszej instancji uznał

dwóch mężczyzn winnych spowodowania uszczerbku na zdrowiu, w następstwie którego Jan poniósł śmierć (przestępstwa z art. 156 § 3), czyli przestępstwa mniej poważnego niż zabójstwo. Sprawcy skazani zostali na karę czterech lat pozbawienia wolności. Trzeci oskarżony usłyszał wyrok 2,5 roku więzienia.

Jak wynika z akt postępowania, do których dostęp uzyskała Amnesty International, sąd uwzględnił wysoki stopień szkodliwości społecznej związany z zabójstwem, powołując się na artykuły 53 § 2 i 115 § 2 Kodeksu karnego.[94]

Prokurator wniósł apelację od wyroku, wskazując, rażącą niewspółmierność kary wobec pobudek działania sprawców. Sąd II instancji nakazał ponowne rozpatrzenie sprawy przez sąd I instancji, który wydał wyrok 16 grudnia 2013 r. Dwóch sprawców uznanych zostało za winnych zabójstwa (art. 148 § 1 Kodeksu karnego), przestępstwo zagrożone karą od ośmiu lat więzienia do dożywocia. Jeden z oskarżonych skazany został na osiem lat pozbawienia wolności, drugi – na osiem i pół roku. W uzasadnieniu wyroku sąd wskazał na motyw zabójstwa, a w szczególności na fakt, że sprawcy wybrali Jana na swoją ofiarę ponieważ uznali go za „słabego". Orzeczeniem z dnia 24 lipca 2014 r. Sąd Apelacyjny utrzymał ten wyrok w mocy.

[94] Amnesty International wystąpiła do sądu o udostępnienie akt postępowania sądowego, wniosek ten został uwzględniony.

REKOMENDACJE

Amnesty International wzywa polskie władze do realizacji poniższych rekomendacji w celu wykonania ciążącego na nich obowiązku zapewnienia ochrony przed dyskryminacją, będącego skutkiem zobowiązań wynikających z międzynarodowego i regionalnego prawa dotyczącego ochrony praw człowieka.

DOTYCZĄCE NOWELIZACJI OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW W ZAKRESIE PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

Rekomendacje dla rządu:

1. Rząd powinien przygotować i wnieść projekt nowelizacji kodeksu karnego, który spełniałby następujące założenia:

a. ustanowienie otwartego katalogu cech prawnie chronionych w artykule 119 z przykładowym ich wyliczeniem, które obejmować będzie co najmniej wiek, niepełnosprawność, płeć, tożsamość płciową, orientację seksualną oraz status ekonomiczny i społeczny;

b. ustalenie zawężającej wykładni pojęcia „nawoływania do nienawiści" z art. 256 Kodeksu karnego, co skutkować będzie ściganiem wyłącznie najpoważniejszych przypadków nawoływania do nienawiści stanowiących „podżeganie do dyskryminacji, wrogości lub gwałtu", o których mowa w art. 20 ust. 2 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych; a także rozszerzenie zakresu tego przepisu kodeksu poprzez włączenie otwartego katalogu cech prawnie chronionych z przykładowym ich wyliczeniem, które obejmować będzie co najmniej wiek, niepełnosprawność, płeć, tożsamość płciową, orientację seksualną oraz status ekonomiczny i społeczny;

c. usunięcie z Kodeksu karnego przestępstwa „zniewagi o charakterze dyskryminacyjnym" (art. 257), które nie mieści się w dyspozycji art. 20 ust. 2 MPPOiP;

d. zagwarantowanie wyczerpującego badania wszelkich motywów dyskryminacyjnych związanych z innymi przestępstwami popełnianymi z użyciem przemocy zdefiniowanymi w prawie polskim, a także uwzględnianie ich w toku postępowań karnych (w tym sądowych) toczących się przeciwko podejrzanym oraz w systemie rejestrowania spraw;

Rekomendacje dla Sejmu i Senatu:

2. Parlament powinien dokonać nowelizacji kodeksu karnego zgodnie z założeniami wymienionymi w pkt. 1a, b, c i d.

Rekomendacje dla Unii Europejskiej

3. Należy dokonać rewizji Decyzji ramowej nr 2008/913/WSiSW i zadbać o to, aby zmieniony akt prawny kryminalizował wszystkie rodzaje przestępstw o podłożu dyskryminacyjnym, włączając w to przestępstwa popełnione za względu na wiek, niepełnosprawność, płeć, tożsamość płciową, orientację seksualną i status społeczny lub ekonomiczny. Taki znowelizowany dokument powinien wyraźnie zobowiązywać państwa do badania wszelkich wskazywanych motywów

dyskryminacyjnych związanych z przestępstwem w trakcie postępowania przygotowawczego i brania ich pod uwagę w akcie oskarżenia.

4. W kontekście monitorowania implementacji Decyzji ramowej nr 2008/913/WSiSW – UE powinna zwrócić uwagę na istniejące w prawie polskim luki w zakresie przestępstw motywowanych nienawiścią rasową lub ksenofobią, a w szczególności na to, że w ustawodawstwie polskim brak jest przepisu, który stanowiłby podstawę pełnego uwzględnienia pobudek rasistowskich lub ksenofobicznych w toku prowadzonego przeciwko podejrzanym postępowania przygotowawczego i sądowego w sytuacji, w której motywy takie powiązane są z przestępstwami innymi niż te wskazane w artykułach 119, 126a, 256 i 257 Kodeksu karnego.

DOTYCZĄCE ZMIANY INNYCH PRZEPISÓW

Rekomendacje dla rządu:

5. Rząd powinien przygotować i wnieść projekt nowelizacji Kodeksu karnego w celu usunięcia innych przepisów ograniczających wolność wypowiedzi w sposób wykraczający poza dyspozycję art. 20 ust. 2 MPPOiP, czyli art. 212, 216 i 196 kryminalizujących zniesławienie, znieważenie i obrazę uczuć religijnych.
6. Rząd powinien przygotować i wnieść do Parlamentu projekt, który zmieniłby Ustawę o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania z dnia 3 grudnia 2010 r. w taki sposób, aby dyskryminacja ze względu na jakiekolwiek przesłanki, w tym wiek, niepełnosprawność, płeć, tożsamość płciowa, orientacja seksualna oraz status społeczny i ekonomiczny była zakazana we wszystkich obszarach życia, w tym w edukacji, dostępie do dóbr i usług, mieszkalnictwie, opiece zdrowotnej i społecznej.

Rekomendacje dla Sejmu i Senatu:

7. Parlament powinien przyjąć projekty zmian przepisów zgodnie z rekomendacjami w pkt. 5 i 6.

DOTYCZĄCE INNYCH DZIAŁAŃ MAJĄCYCH NA CELU ZWALCZANIE PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

Rekomendacje dla rządu:

8. Należy potępiać przestępstwa z nienawiści w momencie ich popełnienia i dać wyraźnie do zrozumienia, że przestępstwa skierowane przeciwko osobom z pobudek o charakterze dyskryminacyjnym nie będą tolerowane.
9. Rząd powinien upewnić się, że organy prowadzące postępowanie karne zobowiązane będą do zbadania, czy przestępstwo wiąże się z motywem dyskryminacyjnych, jeżeli na istnienie takich motywów wskazują pokrzywdzeni, albo też z własnej inicjatywy, jeżeli z okoliczności sprawy wynika, że dyskryminacja mogła być istotnym czynnikiem popełnienia przestępstwa.

10. Rząd powinien zagwarantować gromadzenie wyczerpujących danych dotyczących przestępstw z nienawiści na wszystkich etapach postępowania, w tym w momencie zawiadomienia, prowadzenia postępowania przygotowawczego i sądowego. Dane takie powinny wskazywać na przesłanki udzielenia ochrony oraz być w aktywny sposób udostępniane publicznie (z uwzględnieniem potrzeby ochrony prywatności). Dane te powinny być również uszeregowane z podziałem na przestępstwa popełniane przez sprawców będących osobami prywatnymi i podmiotami publicznymi.

11. Rząd powinien zadbać o to, aby śledztwa dotyczące prawnokarnych zarzutów wobec funkcjonariuszy publicznych w tym względem obywateli innych krajów bądź członków mniejszości, prowadzone były bez zbędnej zwłoki, kompleksowo, w sposób niezależny i bezstronny.

12. Rząd powinien opracować i przeprowadzić szeroko zakrojone badanie dotyczące wiktymizacji, aby ocenić jak bardzo powszechne jest zjawisko niezgłaszania i nieodnotowywania przestępstw z nienawiści i z czego to wynika.

13. Rząd powinien zadbać o to, aby dane pochodzące z badania dotyczącego wiktymizacji, jak również dane dotyczące zgłoszonych oraz rozpoznawanych przestępstw z nienawiści były regularnie analizowane, co pozwoli na zwiększenie skuteczności planów działania w zakresie wykrywania przestępstw z nienawiści i zapobiegania takim przestępstwom, jak również innych publicznych środków służących zapobieganiu dyskryminacji i ochronie przed nią.

14. Na bardziej ogólnym poziomie, funkcjonariusze publiczni powinni otwarcie występować przeciwko negatywnym stereotypom dotyczącym poszczególnych grup i je podważać oraz mobilizować opinię publiczną w walce z dyskryminacją. Selekcja i szkolenia funkcjonariuszy publicznych, w szczególności organów ochrony porządku publicznego i wymiaru sprawiedliwości, powinny stawiać sobie za cel przygotowanie ich do wykonywania obowiązków służbowych w sposób wolny od pośredniej bądź bezpośredniej dyskryminacji. Nie należy tolerować zachowań dyskryminacyjnych wśród funkcjonariuszy publicznych a używanie przez nich obraźliwego, rasistowskiego bądź dyskryminującego języka powinno być karane surowymi sankcjami dyscyplinarnymi.

Rekomendacje dla Ministra Spraw Wewnętrznych

15. Należy opracować i wdrożyć wytyczne dotyczące prowadzenia postępowań w sprawach przestępstw z nienawiści przeznaczone dla funkcjonariuszy policji.

16. Należy przyjąć następującą definicję „incydentu o charakterze dyskryminacyjnym" na potrzeby raportów policyjnych oraz statystyk dotyczących zgłaszanych przestępstw: „każdy incydent, który uznawany jest za dyskryminacyjny przez pokrzywdzonego lub inną osobę".

17. Należy upewnić się, że wszyscy funkcjonariusze, którzy mogą mieć do czynienia z ofiarami przestępstw z nienawiści, zostali odpowiednio przeszkoleni w zakresie zwiększenia świadomości potrzeb takich pokrzywdzonych i potrafią postępować z nimi w profesjonalny sposób.

Rekomendacje dla prokuratury

18. Należy zagwarantować podejmowanie w toku postępowań karnych wszelkich działań mających na celu ujawnienie motywów dyskryminacyjnych przestępstw, w tym wynikających z tych przesłanek dyskryminacji, które nie są obecnie wprost wskazane w polskim prawie karnym.

19. Należy zobowiązać organy prowadzące postępowanie do badania wszelkich motywów dyskryminacyjnych, w tym związanych z tymi przesłankami dyskryminacji, które nie są obecnie wprost wskazane w polskim prawie karnym, w sytuacji, gdy na istnienie

takich motywów wskazują pokrzywdzeni albo też z własnej inicjatywy prowadzących postępowanie, jeżeli z okoliczności sprawy wynika, że dyskryminacja mogła być istotnym czynnikiem popełnienia przestępstwa.

20. W sytuacji, w której zebrano dowody uprawdopodabniające istnienie motywów dyskryminacyjnych, prokuratorzy powinni informować sądy o takim podejrzeniu, wskazując je w akcie oskarżenia.

21. Należy gromadzić dane cząstkowe dotyczące zarzutów popełnienia przestępstw z nienawiści przez funkcjonariuszy policji i inne podmioty publiczne, w tym dane na temat zgłaszania, rozpoznawania i sądzenia. Dane takie powinny być uszeregowane według kryterium przesłanki udzielenia ochrony oraz być w aktywny sposób udostępniane publicznie (z należytym uwzględnieniem potrzeby ochrony prywatności).

Rekomendacje dla policji

22. Należy niezwłocznie rejestrować zgłaszane informacje o możliwości popełnienia przestępstw z nienawiści (jak i wszelkich innych przestępstw) oraz bezzwłocznie zgłaszać je organom prokuratury, tak aby można było wszcząć bezstronne, odpowiednie i szczegółowe postępowanie.

23. Należy rejestrować wszystkie elementy przestępstwa wskazane przez pokrzywdzonych lub świadków w momencie zawiadomienia, w tym wszelkie motywy dyskryminacyjne, o których wspominają pokrzywdzeni lub świadkowie, bądź też w sytuacji, w której z innych powodów można uznać, że dyskryminacja mogła być istotnym czynnikiem popełnienia przestępstwa.

24. Należy zadbać o to, aby motywy dyskryminacyjne były zawsze wyróżniane w raportach policyjnych, a wszystkie incydenty o charakterze dyskryminacyjnym rejestrowane na potrzeby statystyk publicznych. Dokonać tego można poprzez wprowadzenie specjalnych „formularzy zgłoszenia incydentów o charakterze dyskryminacyjnym", albo też poprzez wyznaczenie przeznaczonej do tego celu części na standardowym formularzu policyjnym, za pomocą którego składane są zawiadomienia o popełnienia przestępstwa.

ZAŁĄCZNIK NR 1: PRZESTĘPSTWA Z NIENAWIŚCI – STANDARDY MIĘDZYNARODOWE

Przestępstwa z nienawiści są skierowane przeciwko osobom z powodu ich faktycznych bądź subiektywnie postrzeganych związków z grupą definiowaną ze względu na takie cechy jak wiek, niepełnosprawność, pochodzenie etniczne, płeć, tożsamość płciowa, rasa, orientacja seksualna oraz status społeczny lub ekonomiczny. Stanowią one formę dyskryminacji, ponieważ cel ataku wybierany jest na podstawie cech osobistych, które stanowią przesłanki udzielenia ochrony na mocy przepisów prawa międzynarodowego dotyczących ochrony praw człowieka.[95]

Przestępstwa motywowane nienawiścią dotyczą wielu praw człowieka chronionych na mocy przepisów prawa międzynarodowego i krajowego, do przestrzegania których Polska jest zobowiązana. Wśród tych praw można wyróżnić wolność od dyskryminacji oraz prawo do życia, integralności fizycznej a także wolności od tortur i innego okrutnego traktowania.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP) wymaga od krajów poszanowania i ochrony praw człowieka w warunkach wolnych od dyskryminacji.[96] Państwa są zobowiązane nie tylko do poszanowania tych praw oraz zapobiegania ich naruszeniom przez funkcjonariuszy publicznych, badania takich naruszeń, wymierzania kar i zapewnienia naprawienia szkód przez funkcjonariuszy, ale muszą również dołożyć najwyższej staranności, aby zapobiec naruszeniom praw człowieka przez podmioty niepubliczne (tj. prywatne osoby i grupy), badać takie naruszenia, wymierzać kary i zadbać o naprawianie szkód.[97]

Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej (MKLDR) wymaga od państw-stron zagwarantowania, bez dyskryminowania, „prawa do osobistego

[95] Dyskryminacją jest „wszelkie rozróżnienie, wyłączenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, wyznanie, przekonania polityczne lub jakiekolwiek inne, narodowość lub pochodzenie społeczne, sytuację materialną lub urodzenie bądź inne uwarunkowania, które ma na celu albo którego skutkiem jest przekreślenie lub naruszenie uznania, wykonywania lub korzystania z, na zasadzie równości, praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkich ludzi", Komitet Praw Człowieka, Komentarz Ogólny nr 18, pkt 7.

[96] MPPOiP, artykuł 2 ustęp 1 oraz artykuł 26.

[97] Komitet Praw Człowieka ONZ, organ odpowiedzialny za dokonywanie wykładni MPPOiP i monitorowanie wdrażania Paktu, podkreślił, że „pozytywne zobowiązania Państw-Stron do zapewnienia przestrzegania praw wynikających z Paktu zostaną w pełni wykonane jedynie w sytuacji, gdy jednostki będą chronione przez Państwo nie tylko przed naruszeniami praw wyrażonych w Pakcie dokonywanymi przez przedstawicieli Państwa, ale również przed czynami popełnianymi przez osoby bądź podmioty prywatne, które to czyny doprowadziłyby do naruszenia możności korzystania z praw wynikających z Paktu w takim zakresie, w jakim można je stosować w stosunkach pomiędzy osobami bądź podmiotami prywatnymi". Komitet Praw Człowieka, Komentarz Ogólny nr 31: Charakter ogólnych zobowiązań prawnych nałożonych na Państwa-Strony Paktu, ustęp 8.

bezpieczeństwa i do ochrony przez państwo przed przemocą lub naruszeniem nietykalności cielesnej przez urzędników państwowych, bądź przez jakąkolwiek jednostkę, grupę lub instytucję".[98]

Międzynarodowa **Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych (KPON)** zobowiązuje państwa do walki z wszelkimi formami przemocy, wyzysku i wykorzystywania osób z niepełnoprawnościami. W szczególności: „Państwa-Strony podejmą stosowne działania ustawodawcze, administracyjne, społeczne, edukacyjne i inne, w tym z uwzględnieniem kwestii płci, tak, aby zapewnić osobom z niepełnosprawnościami ochronę przed wszelkimi formami wyzysku, przemocy i wykorzystywania, zarówno w ich środowisku domowym jak i poza nim."[99]

Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej wymaga od państw przyjęcia regulacji prawnych i innych środków w celu zapobiegania wszystkim formom przemocy wobec kobiet, w tym przemocy domowej i przemocy ze względu na płeć (artykuł 12 ust. 2). Zgodnie z postanowieniami Konwencji, przemoc wobec kobiet ze względu na płeć „oznacza przemoc skierowaną przeciwko kobiecie ze względu na jej płeć lub taką przemoc, która w szczególności dotyka kobiety" (artykuł 3d).

Na poziomie regionalnym, **Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej** chroni prawo do życia, do integralności fizycznej oraz do wolności od tortur i okrutnego traktowania oraz zabrania dyskryminacji „ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną".[100] Prawa te są również chronione przez **Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (EKPC)**.[101]

ROZPOZNAWANIE PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

Europejski Trybunał Praw Człowieka wydał serię wyroków, w których przeanalizował zobowiązania państw do ścigania przestępstw z nienawiści.[102] W sprawie *Abdu przeciwko Bułgarii* Trybunał orzekł, że:

Badając akty przemocy wywołane domniemanymi postawami rasistowskimi władze państwowe są zobowiązane do dołożenia wszelkich starań w celu ustalenia tego, czy doszło do nich z pobudek rasistowskich oraz tego, czy uczucia nienawiści bądź uprzedzenia wynikające z pochodzenia etnicznego danej osoby miały znaczenie dla przebiegu zdarzeń. Traktowanie przypadków stosowania przemocy i brutalnego zachowania motywowanego nienawiścią na równi ze sprawami, w których nie

[98] MKLDR, artykuł 5 punkt b. Polska ratyfikowała MKLDR w 1968 r.

[99] Artykuł 16 ust. 1 KPON.

[100] Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, artykuły 2, 3, 4 i 21.

[101] EKPC, artykuły 2, 3, 5, 14. Polska ratyfikowała EKPC w 1993 r.

[102] Zob. np. *Nachova i Inni przeciwko Bułgarii*, skargi nr 43577/98 i 43579/98, ust. 160 (przytoczenie decyzji Izby, ust. 157-158), 2005;;*Stoica przeciwko Rumunii* (skarga nr 42722/02), 4 marca 2008 r.; *Secic przeciwko Chorwacji* (skarga nr 40116/02), 31 maja 2007 r.; oraz *Abdu przeciwko Bułgarii* (skarga nr 26827/08), 11 marca 2014 r.

występuje podtekst rasistowski, byłoby równoznaczne z przymykaniem oka na specyficzny charakter czynów, które mają szczególnie destrukcyjny wpływ na podstawowe prawa człowieka. Brak rozróżnienia sposobu postępowania w zasadniczo odmiennych sytuacjach może stanowić nieuzasadnione traktowanie, którego nie da się pogodzić z treścią Artykułu 14 Konwencji."[103]

W sprawie *Identoba i Inni przeciwko Gruzji* Trybunał orzekł, że niepowstrzymanie przez gruzińskie władze gróźb i dyskryminujących wypowiedzi uczestników kontrdemonstracji skierowanej przeciwko osobom LGBT w kontekście pokojowego zgromadzenia stanowiło naruszenie prawa osób LGBTI do wolności od poniżającego traktowania; ETPC stwierdził również, że Gruzja nie wywiązała się z obowiązku przeprowadzenia stosownego postępowania wyjaśniającego dotyczącego oskarżeń o znęcanie się skierowanych do tej pory przez trzynastu skarżących (Artykuł 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka). Trybunał podkreślił również, że:

„[...]*Konieczność przeprowadzenia rzetelnego śledztwa w przedmiocie dyskryminacji w związku z napaścią, do której doszło w trakcie marszu z 17 maja 2012 r., była niezbędna, biorąc pod uwagę – z jednej strony – wrogość wobec społeczności LGBT oraz – z drugiej strony – w świetle jawnie homofobicznej mowy nienawiści używanej przez napastników w trakcie incydentu. Zdaniem Trybunału, w sytuacji braku takiego jednoznacznie surowego podejścia ze strony organów ochrony porządku publicznego, przestępstwa motywowane uprzedzeniami byłyby niewątpliwie traktowane na równi ze zwykłymi sprawami, w których brak jest takiego podtekstu, a wynikająca z takiego stanu rzeczy obojętność byłaby równoznaczna z oficjalnym bądź cichym przyzwoleniem na popełnianie przestępstw z nienawiści."*[104]

ZAPEWNIENIE OFIAROM MOŻLIWOŚCI SKORZYSTANIA ZE ŚRODKÓW OCHRONY PRAWNEJ

Standardy międzynarodowe wymagają od państw zapewnienia odpowiedniego naprawienia szkody poniesionej przez ofiary przestępstw. Powinno ono obejmować nie tylko przywrócenie stanu sprzed naruszenia, ale również odszkodowanie, rehabilitację, dostęp do wymiaru sprawiedliwości i naprawienie szkody. W dokumencie zatytułowanym **Podstawowe zasady i wytyczne ONZ dotyczące prawa do zadośćuczynienia i odszkodowania dla ofiar poważnych naruszeń praw człowieka oraz poważnych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego** [105] oraz w **Deklaracji ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy** (Deklaracja)[106] wzywa się państwa do zapewnienia ofiarom przemocy dostępu do mechanizmów wymiaru sprawiedliwości i naprawienia szkody, zadośćuczynienia za poniesioną krzywdę obejmującego uczciwe odszkodowanie, oraz pomocy o charakterze materialnym, medycznym, psychologicznym i społecznym.

---

[103] Europejski Trybunał Praw Człowieka, *Abdu przeciwko Bułgarii* (skarga nr 26827/08), 11 marca 2014 r.

[104] Europejski Trybunał Praw Człowieka, *Identoba i Inni przeciwko Gruzji* (skarga nr 73135/12), 12 maja 2015 r.

[105] Zob. Zasady i wytyczne ONZ, http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.asp, data dostępu: 6 sierpnia 2015 r.

[106] A/RES/34/40, dostępne na stronie http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm, data dostępu: 6 lipca 2015 r.

Podręcznik ONZ w sprawie wykorzystania i stosowania Deklaracji w następujący sposób określa cele programów pomocy dla ofiar przestępstw: „udzielenie pomocy w przezwyciężeniu traumy psychicznej, we wzięciu udziału w procesie karnym, w uzyskaniu zadośćuczynienia i poradzeniu sobie z problemami związanymi z wiktymizacją". Programy te powinny obejmować szeroki zakres usług, w tym długoterminowe poradnictwo i interwencje w zakresie zdrowia psychicznego wynikające z odniesionej traumy.[107]

Usługi wsparcia powinny być zapewniane ofiarom na wszystkich etapach procesu karnego: przed postępowaniem przygotowawczym i po nim, oraz przed jakimikolwiek innymi postępowaniami i po nich. Państwa powinny zadbać o to, aby ofiary uzyskały dostęp do informacji istotnych dla ich sprawy, były informowane o przysługujących im prawach i o tym, w jaki sposób mogą z nich skorzystać, oraz mogły uzyskać informacje na temat przebiegu postępowania przygotowawczego.[108] Należy zapewnić im pomoc oraz, o ile jest to wskazane, ochronę w trakcie postępowania oraz po jego zakończeniu. Poglądy i obawy ofiar powinny zostać przedstawione i uwzględnione na właściwych etapach postępowania w sposób, który będzie zgodny z prawami oskarżonego do uczciwego procesu.

Zgodnie z **Europejską konwencją o odszkodowaniach dla ofiar przestępstw popełnionych z użyciem przemocy,** ofiary, które doznają poważnych uszkodzeń ciała bądź uszczerbku na zdrowiu w bezpośrednim następstwie umyślnego przestępstwa z użyciem przemocy bądź osoby pozostające na utrzymaniu osób, które poniosły śmierć w rezultacie takich przestępstw, mają prawo do odszkodowania obejmującego, w zależności od przypadku, co najmniej utracone zarobki, koszty medyczne i koszty hospitalizacji oraz koszty pochówku, a w odniesieniu do osób pozostających na utrzymaniu – utracony dochód.[109]

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustala wyczerpujący zestaw praw dla wszystkich ofiar przestępstw. Są wśród nich: prawo do otrzymywania informacji (artykuły 4 i 6); prawo do tłumaczenia ustnego i pisemnego podczas wnoszenia skargi (artykuł 7); prawo do otrzymania usług wsparcia, w tym doradztwa psychologicznego (artykuł 9); prawo do udziału w postępowaniu karnym, w tym prawo odwołania od decyzji o odmowie ścigania podejrzanych (artykuły 10-17). Dyrektywa uznaje również, że ofiary przestępstw z nienawiści mogą wymagać specjalnych środków ochrony z uwagi na szkodę związaną z przestępstwami motywowanymi nienawiścią oraz wysokie ryzyko powtórnej wiktymizacji (artykuł 22 ust. 3).[110]

---

[107] *Handbook on Justice for Victims, on the use and application of the Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crimes and Abuse of Power, str. 16,* dokument dostępny pod adresem https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UNODC_Handbook_on_Justice_for_victims.pdf, data dostępu: 6 lipca 2015 r.

[108] Zalecenie Rec(2006)8 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie pomocy ofiarom przestępstw, ustęp 6.

[109] Polska nie podpisała tej Konwencji. Konwencja została otwarta do podpisu w 1983 r. i weszła w życie w 1988 r.

[110] Artykuł 22 ust. 3. W kontekście oceny indywidualnej, na szczególną uwagę zasługują ofiary, które doznały znacznej szkody ze względu na powagę przestępstwa, ofiary przestępstw popełnionych z powodu uprzedzeń lub dyskryminacji – co mogło być w szczególności powiązane z ich cechami osobowymi – oraz ofiary, których

ZAŁĄCZNIK NR 2: PRZEPISY POLSKIEGO PRAWA KARNEGO

Artykuł 119 § 1 Kodeksu karnego

Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Artykuł 126a

Kto publicznie nawołuje do popełnienia czynu określonego w art. 118, 118a, 119 § 1, art. 120–125 lub publicznie pochwala popełnienie czynu określonego w tych przepisach, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Artykuł 256

§ 1. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, zawierające treść określoną w § 1 albo będące nośnikiem symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego określonego w § 2, jeżeli dopuścił się tego czynu w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej.

§ 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd orzeka przepadek przedmiotów, o których mowa w § 2, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.

Artykuł 257

Kto publicznie znieważa grupę ludności albo poszczególną osobę z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

---

szczególne narażenie jest skutkiem związku ze sprawcą lub zależności od niego. W tym zakresie należycie uwzględnia się ofiary terroryzmu, przestępczości zorganizowanej, handlu ludźmi, przemocy na tle płciowym, przemocy w bliskich związkach, przemocy seksualnej lub wykorzystywania seksualnego lub przestępstw z nienawiści oraz ofiary będące osobami niepełnosprawnymi.

ZAŁĄCZNIK NR 3:OFICJALNE DANE DOTYCZĄCE PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

Dane zebrane przez Zespół ds. Ochrony Praw Człowieka		
Powód dyskryminacji/rok	2014	2013
Łączna liczba spraw	315	175
Rasa, pochodzenie etniczne, narodowość (w tym antysemityzm)	223	92
Wyznanie	14	25
Ideologia polityczna (promowanie totalitaryzmu)	67	40
Orientacja seksualna	7	8
Światopogląd/przynależność polityczna	3	10
Inne	1	
Rodzaj przestępstwa		
Przemoc wobec osoby	45	34
Nawoływanie do nienawiści, przemocy bądź	251	105

zniewaga o charakterze dyskryminacyjnym		
Uszkodzenie mienia, podpalenia	15	24
Groźby	3	2
Inne	2	10

Dane pochodzące z Prokuratury Generalnej						
	2014			2013		
	postępowania przygotowawcze	akty oskarżenia	orzeczenia sądów	postępowania przygotowawcze	akty oskarżenia	orzeczenia sądów
Łącznie	1365 (z czego 1062 nowo wszczętych)	154	137 (107 wyroków skazujących, 147 osób skazanych)	835 (z czego 719 nowo wszczętych)	111	61 53 wyroki skazujące (87 osób)
Rasa, pochodzenie etniczne, narodowość	593	105	nd.	294	54	nd.
Wyznanie	466 (żydzi: 207, muzułmanie: 188)	23 (żydzi: 12, muzułmanie 5)	nd.	317 (żydzi: 199, muzułmanie: 85)	25 (żydzi: 22, muzułmanie: 1)	nd.
Rodzaj przestępstwa						
Przemoc wobec	156*	41	nd.	102*	28	nd.

osoby (Artykuł 119 § 1 kk)						
Nawoływanie do nienawiści lub przemocy (Artykuł 256 kk)	803*	43	nd.	498*	30	nd.
Zniewaga o charakterze dyskryminacyjnym (Artykuł 257 kk)	720*	101	nd.	332*	68	nd.

*Łączna liczba postępowań skategoryzowanych wg numeru artykułu Kodeksu karnego jest wyższa niż łączna liczba postępowań w danym roku, ponieważ jedno postępowanie może zostać wszczęte na podstawie więcej niż jednego artykułu kodeksu karnego.

ZAŁĄCZNIK NR 4: LISTA KONTROLNA AMNESTY INTERNATIONAL DOTYCZĄCA PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

W jaki sposób rządy reagują na przestępstwa z nienawiści, w tym motywowane homofobią i transfobią?

Lista kontrolna Amnesty International może okazać się pomocna w ocenie tego, czy obowiązujące przepisy prawa, polityki publiczne i praktyka wymagają zreformowania oraz czy istnieją przeszkody, które blokują wdrażanie wspomnianych zasad polityki. Udzielenie odpowiedzi na następujące sześć pytań może pomóc w ocenie sytuacji w danym kraju:

- Czy istniejące ustawodawstwo jest odpowiednie?
- Czy mechanizmy raportowania są właściwe?
- Czy przestępstwa z nienawiści są skutecznie ścigane?
- Czy ofiary otrzymują odpowiednią pomoc medyczną, psychologiczną i prawną?
- Czy istnieją efektywne programy szkoleń, których celem jest podnoszenie świadomości organów ścigania, wymiaru sprawiedliwości i pracowników służby zdrowia w zakresie przestępstw z nienawiści?
- Czy istnieje jakikolwiek oficjalny, publiczny i skuteczny system gromadzenia danych dotyczących przestępstw z nienawiści?

1) Ustawodawstwo dotyczące przestępstw z nienawiści
Przestępstwem z nienawiści jest jakiekolwiek przestępstwo popełnione przeciwko osobie (bądź mieniu) wybranej przez sprawcę z powodu jej faktycznego bądź subiektywnie postrzeganego powiązania z grupą definiowaną ze względu na cechę podlegającą ochronie (taką jak pochodzenie etniczne, wyznanie, orientacja seksualna czy tożsamość płciowa).

✓ Czy ustawodawstwo krajowe zakazuje wszystkich form przestępstw z nienawiści?
✓ Czy ustawodawstwo krajowe uwzględnia otwarty katalog cech prawnie chronionych w wykazie motywów nienawiści, na podstawie których może zostać popełnione przestępstwo kryminalne?

2) Skuteczne i właściwe raportowanie przestępstw z nienawiści
Policja ma obowiązek zarejestrowania wszelkich motywów nienawiści dotyczących

przestępstwa (może to nastąpić na podstawie spostrzeżeń ofiary bądź własnego przekonania policji, że zgłoszone przestępstwo było przestępstwem z nienawiści). Policja musi również unikać niespójności w klasyfikowaniu przestępstw z nienawiści.

✓ Czy istnieją wytyczne bądź procedury zobowiązujące policję do rejestrowania domniemanych motywów nienawiści dotyczących przestępstwa?

✓ Czy obowiązują jasne wytyczne gwarantujące spójność w klasyfikowaniu przestępstw z nienawiści?

3) Szczegółowe rozpoznanie przestępstw z nienawiści
Każde postępowanie przygotowawcze musi być prowadzone z zachowaniem zasad należytej staranności i skuteczności. Postępowanie przygotowawcze powinno ujawnić wszelkie domniemane motywy nienawiści, bez względu na to, czy zostały on zgłoszone przez ofiarę.

✓ Czy organy prowadzące postępowanie prowadzą je w przewidzianym prawem terminie i badają wszystkie istotne dowody w celu zidentyfikowania osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa z nienawiści?

✓ Czy istnieją wytyczne bądź procedury zobowiązujące władze do dokładnego badania każdego domniemanego motywu nienawiści dotyczącego przestępstwa?

4. Skuteczne ściganie przestępstw z nienawiści
Organy prokuratury muszą dołożyć wszelkich starań, aby postawić podejrzanych przed sądem na podstawie wyników postępowania przygotowawczego. Prokuratorzy powinni poddać każdy domniemany motyw nienawiści pod rozwagę sądu, o ile zdobędą wystarczające dowody na etapie postępowania przygotowawczego.

✓ Czy organy prokuratury wykorzystują wszystkie swoje uprawnienia, aby doprowadzić do pociągnięcia podejrzanego do odpowiedzialności w odpowiednim terminie?

✓ Czy wnosząc zarzuty przeciwko podejrzanemu o popełnienie przestępstwa z nienawiści organy ścigania odnoszą się do jakichkolwiek domniemanych motywów dyskryminacyjnych?

5. Wspieranie i ochrona praw ofiar
Państwa muszą zadbać o to, aby wszystkie ofiary przestępstw z nienawiści miały dostęp do pomocy medycznej, poradnictwa, pomocy konsularnej i prawnej oraz skuteczny dostęp do wymiaru sprawiedliwości.

✓ Czy służba zdrowia zapewnia ofiarom przestępstw z nienawiści odpowiednią opiekę, w tym pomoc psychologiczną?

✓ Czy służba zdrowia kieruje ofiary przestępstw z nienawiści do innych właściwych instytucji takich jak organizacje świadczące pomoc prawną, albo specjalizujące się w pomaganiu ofiarom takich przestępstw, w tym migrantom lub osobom świadczącym usługi seksualne?

✓ Czy ofiary są niezwłocznie i szczegółowo informowane – w języku, który rozumieją – o postępach postępowania przygotowawczego oraz przysługujących im prawach, w tym prawie do wysłuchania w postępowaniu prawnym?

✓ Czy ofiary są wysłuchiwane w postępowaniu przygotowawczym?

6. Zwalczanie uprzedzeń w instytucjach

Państwa w swoich politykach publicznych aktywnie promują i wspierają zasady takie jak inkluzywność, zakaz dyskryminacji i szacunek dla różnorodności. Policja, organy władzy sądowniczej i specjaliści ds. ochrony zdrowia powinni być przeszkoleni w zakresie postępowania z przestępstwami z nienawiści oraz zapewniania odpowiedniego wsparcie ofiarom tych przestępstw. Funkcjonariusze publiczni oraz liderzy polityczni muszą odgrywać kluczową rolę w podnoszeniu świadomości w obszarze praw człowieka i zakazu dyskryminacji.

✓ Czy istnieją programy szkoleń dla policji, organów władzy sądowniczej i specjalistów ochrony zdrowia, których celem jest podnoszenie świadomości w obszarze praw człowieka, dyskryminacji i przestępstw z nienawiści?

✓ Czy funkcjonariusze i liderzy polityczni zdecydowanie potępiają wszelkie rodzaje przestępstw z nienawiści i wszelkie przejawy dyskryminacji?

7. Gromadzenie oficjalnych danych dotyczących przestępstw z nienawiści

Państwa muszą gromadzić wyczerpujące dane i statystyki dotyczące przestępstw z nienawiści.

✓ Czy na różnych szczeblach gromadzone są oficjalne dane i statystyki dotyczące przestępstw z nienawiści, obejmujące m.in. dane o liczbie przestępstw zgłaszanych policji, liczbie wszczętych postępowań przygotowawczych, liczbie postępowań przygotowawczych, które doprowadziły do wniesienia aktu oskarżenia, oraz dane o liczbie wyroków skazujących?

✓ Czy dane i statystyki są uszeregowane według rodzaju przestępstwa i dotyczącego go motywu nienawiści?

✓ Czy dane i statystyki są właściwie uwzględniane przez organy władzy na etapie projektowania zasad polityk publicznych dotyczących walki z przestępstwami z nienawiści?

✓ Czy dane i statystyki są publicznie dostępne?

CHCĘ POMÓC

TAK W STREFACH KONFLIKTÓW, JAK I ZAPOMNIANYCH ZAKĄTKACH ŚWIATA, **AMNESTY INTERNATIONAL** WALCZY O SPRAWIEDLIWOŚĆ, WOLNOŚĆ I GODNOŚĆ DLA WSZYSTKICH ORAZ POSZUKUJE WSPARCIA OPINII PUBLICZNEJ, BY BUDOWAĆ LEPSZY ŚWIAT

JAK MOŻESZ SIĘ ZAANGAŻOWAĆ?

Aktywiści z całego świata udowodnili, że ich działania mogą przyczynić się do poprawy sytuacji praw człowieka. Bądź częścią międzynarodowego ruchu. Przyłącz się do walki o prawa człowieka.

- Przyłącz się do Amnesty International i stań się częścią światowego ruchu na rzecz powstrzymania naruszeń praw człowieka. Pomóż nam zmieniać świat.
- Dokonaj wpłaty, by wesprzeć działania Amnesty International.

Wspólnie możemy sprawić, że nasze głosy zostaną usłyszane.

☐ Jestem zainteresowany/a otrzymaniem dalszych informacji na temat członkostwa w Amnesty International.

Imię i nazwisko

Adres

Państwo

email

☐ Chciałbym/abym dokonać wpłaty na rzecz Amnesty International (dotacja w UK£, US$ lub €)

Kwota

Proszę obciążyć Visa ☐ Mastercard ☐

Numer

Data ważności

Podpis

amnesty.org

Proszę przekaż poniższy formularz do biura Amnesty International w Twoim kraju.

Biura Amnesty International na świecie: www.amnesty.org/en/worldwide-sites
Jeżeli w Twoim państwie nie ma biura Amnesty International, proszę prześlij formularz:

Amnesty International, International Secretariat, Peter Benenson House,
1 Easton Street, London WC1X 0DW, United Kingdom

DOTKNIĘCI PRZEZ NIENAWIŚĆ, ZAPOMNIANI PRZEZ PRAWO

BRAK SPÓJNEGO SYSTEMU ZWALCZANIA PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI W POLSCE

Każdego roku setki ludzi w Polsce padają ofiarą przemocy fizycznej, nękania czy innych przestępstw z powodu ich cech czy przynależności do określonej mniejszości. Te przestępstwa są formą dyskryminacji, mają groźne i długofalowe skutki dla ofiar i społeczności, dlatego ich zwalczanie wymaga spójnego działania rządzących, organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

Polskie prawo zawiera przepisy nakazujące ściganie i karanie przestępstw z nienawiści motywowanych pochodzeniem rasowym, etnicznym, narodowym, wyznaniem lub bezwyznaniowością czy przynależnością polityczną. Jednocześnie nie zapewnia podobnej ochrony przed przestępstwami z nienawiści motywowanymi wiekiem, niepełnosprawnością, płcią, tożsamością płciową, orientacją seksualną i statusem społeczno-ekonomicznym.

To zróżnicowanie w traktowaniu przestępstw z nienawiści w Polsce nie ma obiektywnego uzasadnienia i jest sprzeczne w międzynarodowymi i europejskimi standardami praw człowieka, które w równym stopniu zakazują dyskryminacji rasowej czy etnicznej, jak i z innych wymienionych wyżej powodów.

Polskie władze powinny dokonać nowelizacji kodeksu karnego, by zapewnić ściganie i karanie przestępstw motywowanych uprzedzeniami na tle wieku, niepełnosprawności, płci, tożsamości płciowej, orientacji seksualnej i statusu społeczno-ekonomicznego jako przestępstw z nienawiści.

amnesty.org

Indeks: EUR 37/2147/2015
Wrzesień 2015

AMNESTY
INTERNATIONAL